

ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)

INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL SCIENCE REVIEW (IHSSR)

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

Editörler / Editor in Chief

Derya Semiz Çelik (Marmara University)
Bilal Çankır (Istanbul MedeniyetUniversity)

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Alltheopinionswritten in articlesareunderresponsibilities of theauthors.
Thecontents in thearticlescannot be usedwithoutcitation.

Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi © 2017
International HumanitiesandSocialScienceReview (IHSSR)© 2017

2023, Cilt/Volume: 7, No:1

BU SAYININ HAKEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali KURT

Doç. Dr. Aliye AKIN

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DEMİRBULAK

Doç. Dr. Hülya SEMİZ TÜRKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Nurhan TALEBİ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KAÇAR

Dr. Zehra SALTİK

Kapak Tasarımı /CoverDesign

Süleyman Türkoğlu

Dergimiz uluslararası ve ulusal alan indeksleri olan: Index Copernicus, DRJI, ASOS Index, Google Scholar, Ideal Online ve Kaynakça.info'da taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

	<i>Makale Başlığı / Article Name</i>	<i>Sayfa / Page</i>
1	İŞLETMELERDE UYGULANAN YILLIK BÜTÇE ÇALIŞMALARININ RAPORLANMASI VE PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ/ REPORTING OF ANNUAL BUDGETING WORKS APPLIED IN BUSINESSES AND MEASURING THE PERFORMANCE OF THE BUSINESSES / Makale Türü: Araştırma Makalesi Seçkin GÜN Ali GÜREL	4-17
2	TÜRKİYE'DE YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ VE AKRANLARI İLE İLETİŞİMİ / EDUCATION OF FOREIGN STUDENTS IN TURKEY AND COMMUNICATION WITH THEIR PEERS / Makale Türü: Araştırma Makalesi Ömer Öner KOYUNOĞLU	18- 23
3	MESLEK YÜKSEKOKULU TURİZM BÖLÜMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BİRLİKTE ÇALIŞTIKLARI YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARI / PERCEPTIONS OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS OF TOURISM DEPARTMENTS ABOUT THE LEADERSHIP SKILLS OF THE MANAGERS THAT THEY WORK WITH / Makale Türü: Araştırma Makalesi Verda Gizem OĞUL	24-33
4	TURİZM VE ÇOCUK İLİŞKİSİ: TURİZM İLE ÇOCUĞU İLİŞKİLENDİREN ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR DEĞERLENDİRME / THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND CHILDREN: A BIBLIOMETRIC EVALUATION OF STUDIES RELATED TO TOURISM AND CHILDREN /Makale Türü: Araştırma Makalesi Gizem ŞAHİN Orhan AKOVA	34-50

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

İŞLETMELERDE UYGULANAN YILLIK BÜTÇE ÇALIŞMALARININ RAPORLANMASI VE
PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ

Seçkin GÜN*, Ali GÜREL**

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Tarihi:
Başvuru:30.01.2023
Revizyon : 21.02.2023
Kabul : 21.02.2023
Orcid Numarası :
0000-0003-3637-5333
0000-0001-7555-935X

Anahtar Kelimeler:
İşletme Bütçesi,
Performans Göstergesi,
Organizasyon

İşletmelerde uygulanan bütçe çalışmaları organizasyon içerisinde mali ve iş süreçlerinin disiplinli yönetilmesi için önemli bir performans göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bütçe, sadece mali tabloların ortaya konması ve harcama kalemlerinin hesaplanması için uygulanmamaktadır. Günümüzde işletmelerin mevcut durumlarını analiz etmeleri, gider kalemlerinin tespiti ve bir sonraki dönemde faaliyet çalışmaları için oluşturulacak uygulamaların takibi için işletmelere kılavuzluk edilmektedir. Bütçe çalışmalarında asıl amaç departmanların oluşturduğu tahmini rakamların dönem içerisinde oluşacak reel harcamalar ile orantılı olması beklenmektedir. Harcama kalemleri içerisinde orantılı ve dengeli bir bütçe raporlaması işletmenin doğru finansal yatırımları yönetmesinde faydalı olmaktadır. Bu çalışmaların başarılı olabilmesi ve işletmeye doğru bir raporlama yönetimi sunabilmesi tüm departmanların katılımının olduğu uzman kişiler tarafından sürecin yönetilmesi ile ilişkili olmaktadır. İşletmenin genel faaliyet durumu ortaya çıkartılarak bu kalemler gerçekçi yansıtıldığında bütçe raporlamaları bir sonraki yıl için de öncelikli değerlendirmeler olarak kullanılabilir. Her işletmenin sektör yapısı içerisinde personel giderleri, enerji harcamaları, hammadde giderleri ve diğer sabit ve değişken giderlerden oluşan harcama kalemleri vardır. Bazı durumlarda ise ulusal veya uluslararası alanda yaşanan olaylardan dolayı bütçe çalışmalarında alınan kararlar bu etkilerden dolayı değişime ihtiyaç duyabilmektedir. Günümüzde yaşanan ekonomik ve salgın hastalık gibi olumsuz etkiler, işletmelerin yaptığı bütçe çalışmalarını yıllık raporlamaların aksine daha kısa vadeli dönemler ile revize etme gereğini ortaya çıkarmaktadır. İşletmelerin Yönetim kademeleri bütçe raporlamaları ile mevcut durumdaki harcama kalemleri ve maliyetlerinin finansal durumu ortaya koyarak, atıl yapıda olan uygulamaların takibini sağlayabilmektedir. Bu çalışma, işletmelerde uygulanan bütçe raporlamalarının sadece mali tabloların eşleşmesi için yapılmadığı, organizasyonun ve departmanların faaliyetleri üzerinde performans göstergesi olarak da değerlendirilebileceğinin göstergesini ortaya koymak için yapılmıştır. Bütçe çalışmaları, işletmelerin sürdürülebilirlikleri üzerinde doğrudan etkiye sahip önemli birer çalışma grubu olarak yer almaktadır.

REPORTING OF ANNUAL BUDGETING WORKS APPLIED IN BUSINESSES AND MEASURING
THE PERFORMANCE OF THE BUSINESSES

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:
Received: 30.01.2023
Revised :21.02.2023
Accepted: 21.02.2023
Orcid Number:
0000-0003-3637-
5333
0000-0001-7555-
935X

Keywords:
Business Budget,
Performance
Indicator,
Organization

Budget studies applied in businesses are accepted as an important performance indicator for the disciplined management of financial and business processes within the organization. The budget is not applied only for the preparation of financial statements and calculation of expenditure items. Today, businesses are guided to analyze their current situation, to determine expense items and to follow up the applications to be created for their activity studies in the next period. The main purpose of the budget studies is that the estimated figures created by the departments are expected to be proportional to the real expenditures that will occur during the period. A proportional and balanced budget reporting among expenditure items is beneficial for the business to manage the right financial investments. The success of these studies and the ability to present a correct reporting management to the enterprise are related to the management of the process by experts with the participation of all departments. When the general operating status of the enterprise is revealed and these items are reflected realistically, budget reports can be used as priority evaluations for the next year. Within the sector structure of each business, there are expenditure items consisting of personnel expenses, energy expenses, raw material expenses and other fixed and variable expenses. In some cases, decisions taken in budget conflicts due to national or international events may need change due to these effects. Negative effects such as economic and epidemic diseases experienced today reveal the need to revise the budget studies of enterprises with shorter-term periods, unlike annual reports. The management levels of the enterprises can provide the follow-up of the idle applications by revealing the financial status of the current expenditure items and costs with the budget reporting. This study has been carried out to reveal the indication that the budget reporting applied in the enterprises is not only made to match the financial statements, but can also be evaluated as a performance indicator on the activities of the organization and departments. Budget studies are an important working group that has a direct impact on the sustainability of businesses.

* İnsan Kaynakları Uzmanı, Asyaport Liman Anonim Şirketi, Tekirdağ, gun.seckin.doktora@gmail.com

**Doktor Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, SBMYO, aligurel@nku.edu.tr

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: GÜN S, GÜREL A.(2023), "İşletmelerde Uygulanan Yıllık Bütçe Çalışmalarının Raporlanması Ve Performansının Ölçülmesi", Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 7 (1).

Giriş

İşletmelerin planlı bir şekilde hedeflerine ulaşmaları ve ön görülebilir bir program içerisinde hareket etmeleri önemli bir çalışmadır. İşletmeler, bir sonraki yılın işlevsel adımlarını ve ortaya çıkabilecek çalışma programlarının maliyetlendirmesini ortaya koyarak, geleceğe yönelik programlar yapmaktadır. Bu çalışmalar, işletme içerisindeki departman yöneticilerinin kendi birimleri ile ilgili harcama ve ortaya çıkması planlanan işlem maddelerini bir düzen içerisinde getirmek için bütçe çalışmaları yapılmaktadır. Buradaki amaç, departmanların geleceğe yönelik işlemleri için uygulayacağı politikalarının adımlarını ve raporlarını önceden oluşturmaktır (Ataman ve Hacırüstemoğlu, 1999).

Bütçe, nicel verilerin farklı başlıklar ve dönemlerin içerisindeki planlamasını tanımlamaktadır. Bütçe çalışmaları finansal tabloları ortaya koymaya çalışırken, aynı zamanda departmanlar içerisindeki hareket planını da oluşturmaktadır (Büyükmirza,2007). İşletme bütçesi amaç ve faaliyetleri bir araya getirerek olumlu bir programın ortaya çıkartılmasına imkan tanımaktadır (Moven ve Hansen, 2006). Bütçe programları hedeflenen mali ve iş planlarının ne düzeyde gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Bu sayede denetim veya oluşan farkların nedenleri takip edilebilmektedir. Genel tanım içerisinde, işletme bütçesi kar planlaması ve kontrol tanımı ile aynı ifadede kullanılabilir. Ancak, anlam içerisinde diğer geniş kapsamda ise sistematik bir şekilde işlemlerin ve finansın yönetsel planlama, koordinasyon ve kontrol üzerine dayalı yaklaşımı da bulunmaktadır (Welsch, Hilton ve Gordon, 1988).

Günümüzde işletmelerin finansal tabloları ve teknik işlemlerinin karmaşık hale gelmesiyle, ihtiyaçlara cevap verebilecek kavramsal çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşık yapı içerisinde düzenli ve hata oranlarından uzak bir planlama çerçevesinin oluşturulmasında bütçe çalışmaları yapılmaktadır (Haftacı, 2007).

Üretim veya hizmet işletmelerinin finansal tablo hedefleri ve işlevsel yapıdaki amaçlarına ulaşmada kılavuzluk edebilecek önemli bir yöntem olarak bütçe programları kullanılabilir (Meigs ve Meigs, 1993). Bütçe çalışmalarının doğru yapıldığı aşamada işletmenin karlılığı ve verimliliğinin artırılması sağlanmış olmaktadır. Yönetim bu sayede uyumlu bir karar sağlayıcı olarak likiditesini artıracaktır (Akdoğan, 2009).

Mali işler departmanı içerisinde muhasebe ve finansman tarafından yapılan bütçe çalışmaları bulunmaktadır. Bunun haricinde işletmedeki diğer departmanlarda bütçe çalışmalarına dahil olarak gerekli bilgi akışını tablolara yansıtmaktadır. Bu süreç içerisinde raporlama işlemleri ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Verilerin toplanması ve yorumlanması uzman kişilerce yapılmaktadır. Mali tabloların görüşülecek olan konu başlıklarını kapsayacak nitelikte olması, eksik gündem maddelerinin oluşmasını engelleyecektir. Konu içeriklerinin bütçe tablolarında finansal değerler bazında karşılığının bulunması önemli bir süreç yönetimini göstermektedir. Bu aşamada daha önce bütçe çalışmalarında görev almış takım üyeleri tarafından işlemlerin yapılması, hedefler ile gerçekleşen değerlerin uyumlu olması beklenmektedir.

İnsan kaynakları departmanı da bütçe çalışmalarını birim içerisindeki farklı görev tanımlarına göre bütçe çalışmalarında gerekli konu başlıklarını oluşturmaktadır. Personel bütçesi, eğitim bütçesi, kalite ve dokümantasyon bütçesi, tazminat bütçesi, ek ödemeler bütçesi, sosyal yardım bütçesi, kıdem yükü bütçesi, işe alım bütçesi ve birimlerin kendi politikasına göre oluşturduğu harcamalar ve gündem maddelerine göre içerikleri bütçe içerisinde gösterebilmektedir.

Bütçe içerisinde bazı konular finansal harcamalar içerisindeki yeri yüksek olmaktadır. Üretim işletmelerinde hammadde harcamaları, hizmet sektöründe personel giderleri ve ulaşım sektöründe enerji maliyet giderleri içerisinde sektörün özel durumuna bağlı değişiklikler gösterebilmektedir.

1. İŞLETMELERDE UYGULANAN BÜTÇE ÇALIŞMALARI

Bütçe çalışmalarının profesyonel bir şekilde yapılabilmesi için yönetim kadrosunun bu çalışmaya önem veren bir politikayı benimsemesinden geçmektedir. Tahmini ve analiz yöntemlerinden uzak yapılan bütçe çalışmaları planların tutmamasına sebep olabilmektedir. Bu tür hatalı çalışmalar, işletmenin gündem maddelerine göre olması gerektiği şekilde finansal desteği ayıramamasına sebep olabilmektedir. Yıl içerisinde hedeflerin tutmamasından kaynaklı finansal dengesizlikler ortaya çıkabilmektedir. Aşağıdaki maddeler bütçe çalışmalarının tutarlı olmasını gerektiren içerikleri açıklamaktadır.

1.1. Yönetimin Desteğinin Alınması

Bütçe çalışmalarının sade bir raporlama anlayışının olmadığı, tüm yöneticiler tarafından önemi benimsenmeli ve bu bilinç ile yapılması gerekmektedir. Üst yönetimin desteği alınarak bu raporlamalar

profesyonel bir şekilde anlatılmalıdır. Amaçlara ulaşmada bütçe çalışmalarının önemi anlatılmadığında orantısız bir raporun ortaya çıkacağı bilinmektedir (Büyükmirza,2007).

1.2. İşletmenin Yapısı ile Dengeli Olunması

Organizasyon yapısının tam olarak belirgin halde olması ve yetki tanımlarının oluşturulması, başarılı bir bütçe prosesinin devamlılığı için yapılması gerekmektedir. İşletmenin amaçları ve yaptığı uygulamalar ile bütçenin uyumlu halde olması, gündem maddelerinin anlamlı kırımlarına imkan tanımaktadır. Bütçenin başarı ölçütü olarak ele alınması dengeli bir proses aşamaları ile sağlanabilmektedir. Muhasebe hesap planları ile yapılan bütçe maddelerinin dengeli olması finansal tabloların tutarlılığı, kılavuz görevinde etkili bir uygulama olarak kullanılmaktadır. Üretim veya diğer hizmet kalemleri ayrı ayrı ele alındığında hangi finansal harcamanın hangi konu içeriğini kapsadığını göstermektedir (Haftacı, 2007; Ataman ve Hacirüstemoğlu, 1999).

1.3. Ortak Akıl ile Bütçe Yönetimi

Bütçe çalışmalarında birçok uzmanın bir arada olup, ortak akıl ile tamamlanması işlem basamakları ve istatistik gibi diğer işlemlerin uzmanları ile yapılmasının önemini ortaya koymaktadır. İş birliği, bütçe işlemlerinde departmanlar arası ilişkilerin doğru bir iletişimde kalarak amaca uygun bütçe oluşturmada önemli bir göstergedir. Her bir işlemin uzmanı işi en iyi bilen kişi olduğundan grup çalışmasının ve ilgili konuda farklı uzmanlıktaki personellerin bir arada olması hedeflerin sapmasını engellemektedir (Yalkın ve Doğan 1988).

1.4. Esneklik Uygulamaları

Olağan veya olağan dışı durumlarda bütçe günün koşullarına göre revize edilmesi gerekebilmektedir. Bu durumda bütçe yıl içerisinde tekrardan oluşturularak hedeflere daha yakın değerlere göre oluşturulabilmektedir. Bütçenin yeniden değerlendirilmesi yapılmadığı sürede ise finansal ve işlevsel hatalar kılavuzluk edememektedir. Burada dikkat edilmesi gereken konu bütçe de yapılan bir değişiklik diğer kademeleri de etkileyerek genel bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Anthony, Hawkins ve Merchant, 2004).

2. İŞLETMELERDE BÜTÇE YAPMANIN AMAÇLARI

Bütçe çalışmaları, işletmenin disiplinli bir organizasyonel işleyişinin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Mevcut durumun kontrol edilmesi ve gelecek dönemlerin periyotlar halinde kontrolünün sağlanmasında bütçenin önemi bulunmaktadır. Belirsizlik ve amaçsız bir işleyişte risk faktörleri artarak, hedeflere ulaşmada olumsuzluklar ile karşılaşma olası olarak görülmektedir (Hatipoğlu, 1993). Bütçenin belirgin amaçlarını ortaya koyacak olan maddeler aşağıda açıklanmaktadır.

2.1. Planlama

Departman yöneticileri öncelikle amaçları ortaya koyarak belirlenen bu faktörlere göre planlama aşamalarını uygulamaktadır. Planlama, tercih edilmekten önce zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Plansız bir iş süreci işlemler sırasında karmaşıklığı sebebiyet vererek amaçtan uzaklaşabilmektedir. İş akış şemalarının detaylarını belirleyerek çok geniş bir bakış açısı ile yol haritası belirlenmektedir (Hatipoğlu ve Gürsoy, 1979). Planlama, gelecekte olmak istediğimiz yeri tanımlayan açıklama olarak da görülmektedir. İşletmelerin yıl içerisinde belirli dönemlere ayırdıkları süreleri, iş akış programları ve kimin tarafından yönetileceği sorusuna cevap verecek olan planlama çalışmalarıdır (Peker, 1988).

İş süreçleri yoruma dayalı çözümlerle yönetilebileceği gibi, nicel veri desenlerinin de kullanılmasını gerektirmektedir. Mali tabloların ve kurumun diğer ihtiyaçlarının harcama yapısını oluşturmaktadır. Bu gider kalemlerinin takibini ve dengesini sağlayacak olan planlama çalışmalarıdır.

2.2. Koordinasyon

İşletmeler, amaçlarına ulaşmada koordinasyon basamaklarını kullanarak ulaşabilmektedir. Yönetim, amaçlarına en yakın değerler ile verimliliği artırıcı çalışmalar istemektedir. Üretim veya hizmet faktörlerinin optimum verimlilikte olması, işletmenin amaçları arasında bulunmaktadır (Welsch, 1978). Asıl gelir artırıcı faktörlerin diğer alanlar ile uyumlu olması, bütünleşik bir çatı, kurum içi sosyal birliklerin kurulması ve işletme içerisinde dengeli bir yaşamın ve iletişimin sağlanması koordinasyon çalışmaları sayesinde ulaşılmaktadır (Sevgener ve Hacirüstemoğlu, 1998).

Departmanlar arası uyumun olmadığı bir işletmede başarılı bir çalışma hayatından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Bütçe ve bütçeleme işlemlerinde koordinasyon sağlanarak dengeli ve güvenli bir bütçe ortamı sağlanmış olmaktadır. Yönetim, tutarlı bir bütçeye ulaşmada koordinasyon faktörüne dayanarak ulaşabilmektedir (Horngren, Datar ve Foster 2006).

2.3. İletişim

İletişim günlük hayatta veya iş hayatında olsun kişilerin birbirleri ile etkileşimlerinde doğru bir yönde ilerlemelerine katkı sağlayan önemli bir sözlü veya beden dili araçtır. İşletmelerde kurumlar

arası iletişim veya çalışanların birbirleri arasındaki iletişimlerini kuruma hizmet etme aracında önemli bir araçtır (Bistriceanu, 2001). Departman içi veya departman dışı kurulan iletişim, işlerin doğru bir yöne gittiğinin veya yanlış kararlar verilmesinde etkili olabilmektedir (Briciu, 2006).

İşletmelerde iletişim yazılı bir şekilde yapılabilmektedir. Mail trafiği veya departmanlar arası muhaberat yazışmaları ile bu işlemler yönetilmektedir. Kurumsal yazışma dili doğru bir ifade kullanılarak iş süreçlerinin doğru tanımlanmasında önemli bir aşama olmaktadır. Gereğinden fazla açıklama veya işin tanımının eksik açıklanması hatalı bir ifadeyi ortaya çıkarabilmektedir. Bütçe çalışmalarında, yetkili kişiler online veya yüz yüze bir araya gelerek bütçe toplantıları yapmaktadır (De Oliveira vd., 2021).

Personellerin kendi departmanlarındaki bütçe tablolarının doğru ve tutarlı bir yapıda olması için toplantılarda etkili bir sunum ile ortaya konması, bütçenin orantılı olmasında önemli bir çalışma ortamını sağlamaktadır.

İletişim kapsamında usul de yapılan hatalarda önemli veri kayıplarına neden olabilmektedir. İki yönlü olan iletişim, üst birim ve alt birim arasında gerçekleşmektedir (Necheuhina, 2015). Üst birime yapılan raporlamalarda yapılan eksikliklerin telafisi daha zor olabilmektedir. Alt birimde yapılan hatalarda ise daha kabul edilebilir hatalar olabilmektedir (Gordina, 2012).

Her bir iş süreci nihayetinde iletişim temeline dayanmaktadır. İşletmelerin kendi operasyonel çalışmaları içerisinde iletişim yöntemleri bulunmaktadır. Beyaz yaka çalışan kesiminde mail veya iç haberleşme yazışmaları bir iletişim kapsamında olup, mavi yaka çalışanlar ise bunun aksine telsiz, yardımcı ekipmanlar ile yönlendirme veya beden diline dayalı ifadelerle yönelik iletişim kanallarını kullanmaktadır (Grishunin, Mukhanova ve Suloeva, 2018).

2.4. Motivasyon

Motivasyon, iş süreçlerinin verimli tamamlanması için çalışanların kendi irade ve isteklerini odaklayarak performans göstermeleri olarak tanımlanmaktadır. Motivasyonda önemli olan kavram amacın olması ve bu amaca yönelik odaklanma kavramlarından oluşmaktadır. Bireysel motivasyon veya ekip motivasyonu olabilmektedir. Bütçe çalışmaları bireysel uygulamalardan doğarak ekip motivasyonunun bir araya gelmesi ile sonuçlanmaktadır. Bundan dolayı bütçede ekip motivasyonu önemli bir performans göstergesidir.

Motivasyonun yeterli olmadığı bir çalışma grubunda, bütçe ve diğer işlemlerin verimsiz bir çalışma programı içerisinde olması kaçınılmaz olabilmektedir. Motivasyon, işletmelerin sinerjilerinin yükselmesinde kullanılan önemli bir araç görevi üstlenmektedir. Departman verimliliği ve kurum verimliliğinin armasında önemli bir çalışma programı olarak kullanılmaktadır.

Yönetim, motivasyonu düşük olan bireyler veya birimler için geliştirici çalışmalar yapabilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar sonrası nihai kararda hala istenilen düzeyde motivasyon sağlanamıyor ise değişime karar verilebilmektedir. Bütçe çalışmaları, geleceğe yönelik tahminleri içerdiği için ciddi bir yoğunlaşmayı ve araştırmayı içermektedir. Bu tür çalışmalarda grup içinde ciddiyetin olmaması ve farklı yönlerden incelemelerin olmamasından kaynaklı amaçlarda tutarsızlıklar meydana gelebilmektedir. Bütçenin tutarlı olabilmesi ve rakamsal hedeflerin tutarlılığı için motivasyon vazgeçilmez bir gelişim aracı olarak kullanılmaktadır.

2.5. Kontrol

Her bir görev tanımının kendi içerisinde günlük veya belirli periyotlarda yaptığı kontrol uygulamaları bulunmaktadır. Kontrol, yapılan bütçe çalışmalarının son aşamasında birim bazlı tabloların karşılaştırılıp, performanslarının gözden geçirilmesine olanak sağlamaktadır. Yönetime bütçe çalışmasının sunumun yapılmadan önce kontrol edilmesi, iyileştirilecek yerlerin olup olmadığı ve hatalı işlemlerin varlığının gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Daha iyi bir finansal tablo ve veri dağılımını sağlanması, hata oranlarının minimize edilmesi ve güvenli bir bütçe programının oluşturulması için kontrolün yapılması planların tutarlılığında faydalı olabilmektedir.

Düzenleyici önlemleri içeren kontrol çalışmaları, bütçenin onay verildikten sonra ortaya çıkabilecek hataların getireceği kayıpları, önceden tespit edilip ortadan kaldırılmasında etkili olmaktadır. Bütçenin kontrol aşamasında hangi durumların ve kıyaslanacak verilerin yapılacağı incelemeler kayıt altına alınarak, bir sonraki dönemde bu işlemler unutulmadan kontrol listesinde tutulabilmektedir. Bu işlemler herkesin görüşü alınarak yapıldığında denetim standardı altında daha verimli olabilmektedir. Bu sayede profesyonel bir kontrol programlaması oluşturulabilmektedir.

Kurumsal firmalarda veya grup şirketlerde kontrol mekanizması ana firma tarafından yapılabilmektedir. Her bir grup şirket kendi bütçe tablolarını hazırladıktan sonra merkezi yönetim ile paylaşarak genel toplantıların hazırlanmasında bu ihtiyaçların nedenleri açıklanmaktadır. Hazırlanan

bütçenin kontrol çalışmaları şirket içindeki uzman kişiler tarafından veya dışarıdan danışmanlık hizmeti alınarak yapılabilmektedir.

3. İŞE ALIM BÜTÇESİ

İnsan kaynakları işe alım çalışmaları işletmenin üretim ve hizmet tanımlarında ana görev olarak faaliyet göstermektedir. Hammadde, personel giderleri ve enerji harcamaları işletmelerde bütçenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İşe alım bütçe çalışmaları, aylık periyodlar göz önüne alınarak planlanmaktadır. Personel bütçesini oluşturan iki ayrı başlık bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bir sonraki yıl için gerekli koşullar analiz edilerek departmanlar bazında ve aylık kapasite değerlendirmesi yapılarak iş pozisyonuna göre alınması planlanan personel sayıları oluşturulmaktadır. İkincisi ise bu alımı yapılacak bütçeli personel sayılarının maliyetlendirilmesi gerekmektedir. Aşağıda bütçe çalışmalarında kullanılan yıllık ve aylık alınması planlanan personel bütçe sayılarının tanımlamasının yapıldığı Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Mali İşler Departmanı 2023 Personel Bütçesi

Ünvan	Mevcut Sayı	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe	2023 Bütçe
		OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
Genel Muhasebe Uzmanı	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Genel Muhasebe Uzman Yardımcısı	1	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3
Banka Ve Tedarikçi Hesapları Uzmanı	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Banka Ve Tedarikçi Hesapları Uzman Yardımcısı	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İfrs Raporlama Uzmanı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İfrs Raporlama Uzman Yardımcısı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bütçe Raporlama Uzmanı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bütçe Raporlama Uzman Yardımcısı	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	11	15	15	15	15	15	16	16	16	16	16	16	16

Tablo 1’de mali işler departmanı içerisinde bulunan iş pozisyonlarının bir önceki yılda bulunan mevcut personel sayıları ve 2023 yılı için planlanan bütçe sayıları aylar bazında yer almaktadır. Tablo 1’de bulunan Bütçe Raporlama Uzman Yardımcısı iş pozisyonunda mevcut durumda çalışan kimsenin olmadığı, ancak yeni yılda bütçeye bir personel ihtiyacı olduğu eklenmiştir. İhtiyaca göre bazı görev tanımları organizasyon yapısına eklenmektedir. Departman içerisinde ihtiyaçların tespit edilmesi, adil

ve dengeli bir iş programının oluşturulması ve bir görev tanımında uzman ekiplerin oluşturulması için yeni bir kadro ihtiyacı olabilmektedir.

Tablo 1’de Genel Muhasebe Uzman Yardımcısı iş pozisyonunda mevcut durumda bir personelin görev aldığı görülmektedir. Yeni yılda ise ilk beş ayda bir personele ihtiyaç olduğu ve haziran ayı itibari ile üç kişilik bir kadronun gösterildiği görülmektedir. Mevcut iş durumunun artması veya işletmenin büyüme projeleri gibi durumlardan dolayı personel talebi bütçeye eklenmiş olabilmektedir. Yıl sonunda bu iş pozisyonunun üç kişilik bir kadro ile kapatıldığı görülmektedir.

IFRS raporlama uzman yardımcısı görev tanımında ise mevcut durum ve yeni yıl bütçesinde personel talebinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumda, mali işler departmanı yapısında kadronun ileriki yıllarda açılacağı öngörülerek eklendiği, ancak yıl içerisinde beklenmedik bir program değişikliğinde içeriden veya dış tedarik kanallarından personel ihtiyacı olabileceği için bütçe de gösterilmektedir.

Bütçe çalışmaları bir yıllık bir planlamayı kapsadığı için birçok açıdan dengelerin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda kısa vadeli hedefler yeterli olmayıp, organizasyonu atıl kapasite kullanmadan olağan veya olağan dışı olaylardan etkilenebilecek olguları da değerlendiren bir çalışma yapılması, işletmenin dönem içerisinde olumsuz etkilerden en az seviyede etkilenmesini sağlayacak çalışmaları göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İşe alım bütçesi, mevcut durumun iyi analiz edilerek, bir sonraki yıl olabilecek gündem maddelerini şimdiden değerlendirmeye dahil edilerek personel sayılarının en doğru şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır. Doğru personel bütçesi oluşturulmadığında yıl içerisinde tekrardan revize edilme ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda, yönetim kadrosundan ek bütçeli personel talepleri edilebilmektedir. Yönetimin bu duruma sıcak bakmamasından kaynaklı personel talepleri ret edilebilmektedir. Bu aşamada ise insan kaynaklarının doğru bir bütçe sürecini yönetememesi gündeme gelecektir. Birim yöneticileri ise eksik kadrolar ile çalışmaya devam edecektir. Bahsedilen bu olumsuz olaylar işletme içerisindeki iş planlarını bozarak üretim veya hizmet kapasitelerinde verimsizlikleri ortaya çıkaracaktır. Ayrıca, eksik personel ile çalışma yapılması, iş yoğunluğuna ve iş hatalarına sebebiyet vermektedir.

Yıl içerisinde bazı iş pozisyonları ayın belirli bir döneminde ihtiyaç olabilmektedir. Bu yüzden, tabloda her ay aynı sayıda personel bütçesi gösterilmemektedir. Personellerin evlilik, ücretsiz izin, iş kazası ve diğer faktörlerden dolayı belirli bir ay döneminden sonra işletmede uzun bir süre çalışması olmamaktadır. Bütçe çalışmasında bu talepler ve olaylar değerlendirilerek işlerin aksamaması için personel talepleri olabilmektedir.

Mevcut kapasite durumuna göre yanlış hesaplar sonrası personel bütçesi atıl kalabilmektedir. Bu tür hatalarda işletmenin genel organizasyonunda fazla çalışan sayıları gösterilmektedir. Personel maliyet tablolarında atıl giderler oluşarak işletmeyi finansal zarara uğratabilmektedir.

Bütçe planlara uyumlu ve tutarlı olsa da bazı durumlarda sektörel veya küresel alandaki değişimlerden dolayı olağan dışı olaylar meydana gelebilmektedir. Salgın hastalıklar, küresel krizler, savaş ve hava muhalefeti nedenlerinden dolayı kısmen veya uzun dönemde işletmeler bu durumlardan olumsuz etkilenebilmektedir. Üretim ve hizmet kapasitelerinde azalışlar yaşandığından, bütçeye dahil edilen personel sayılarının alınması planlanmasına rağmen iptal edilebilmektedir. Özellikle günümüzde yaşanan olumsuz durumlar artık işletmelerin bütçe planlamalarını yıllık hazırlanmasının yanında üçer aylık periyotlarla da hazırlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu sayede daha taktiksel çalışmalar işletmelerin değişen koşullara daha esnek karar verebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Personel bütçesi oluşturulurken yöneticiler ve insan kaynaklarının sektör analizi raporları bulunmaktadır. Yeni yılda terfi ve görev değişikliği yapılacak personellerde bu değerlendirmeye dahil edilmektedir. Bu analizleri ortaya koymadan personel bütçesi oluşturulduğunda terfi ve görev değişikliği sonrası eksilen kadrolar için eksik veriler yazılabilmektedir. Bundan dolayı, finansal giderler ve işlem süreçlerinde hatalı veriler oluşturulmaktadır. Bu tür hataların önüne geçilmesi için insan kaynakları ve departmanların iletişimlerini güçlü olması işletmenin faydasına olmaktadır.

4. EĞİTİM BÜTÇESİ

Eğitim, çalışanların ve işletmenin nitelikli bir yapıya ulaşmalarında önemli bir gelişim aracı olarak değerlendirilmektedir. Her bir süre içerisinde ve günün şartlarına göre değişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hızlı döngü içerisinde tamamlayıcı unsur olarak eğitim faaliyetleri oluşturulmaktadır. Eğitim geniş bir kavram olduğundan hangi süre içerisinde kimin tarafından verileceği detaylı bir şekilde açıklanmalıdır. Bu alt başlıkların tanımlanması yapılmadığında karmaşıklığa sebebiyet vererek verimsiz bir çalışma takvimi ortaya çıkabilmektedir (Noe, 1999).

Eğitim programlarının da bir maliyeti bulunmaktadır. Bu yüzden bütçe çalışmaların yer almaktadır. Departmanlar kendi personellerinin ihtiyaçlarını doğru tespit ederek ve bu ihtiyaçları sınıflandırarak eğitim bütçesine koymaktadır (Ezerler, 2006). Öncelikle kişi bazlı eğitim ihtiyaçları oluşturulmaktadır. Bu ayrımlara göre dışarıdan danışmanlık alınarak verilen eğitimler veya işletme içi eğitimlerin verilmesi aylara göre dağıtılmaktadır (Fındıkçı, 2000).

Eğitim bütçesi veya eğitim programları bir yatırım çalışması olarak görüldüğünde işletme için gider kaleminden daha çok fayda getirisi görülebilmektedir (Özdemir, 2006). Burada getiri ise fayda ve verimlilik olarak çıktı döngüsünde yerini alabilmektedir. Bütçede gösterilen eğitim programları dönem sonunda getirisinin performansı ele alınması, istenen eğitim konularının gerekli veya öncelikli olup olmadığı tespit edilebilmektedir. Plansız bir eğitim takvimi ve her bir konu başlığının bütçe de olması atıl zaman kaybını oluşturabilmekte ve finansal gider olarak olumsuz etkileri olmaktadır (Hallack, 1974).

Eğitim bütçesinde ihtiyaç olan konu başlıkları ile birlikte kaynak taramasının da yapılmasına imkan vermektedir (Seçim vd. 1996). Hangi eğitim programını kimin vereceği, uzmanlık gerektiren veya sertifikasyona ihtiyaç olan eğitimlerin nereden tedarik edileceği insan kaynakları ve satın alma departmanlarının ortak akıl ile yönetebileceği süreçler olarak görülmektedir (Baltaş, 2006). Bu programın başarılı yönetilmesinde gerekli olan ilkeler şu şekilde açıklanabilir (Şenatalar, 1978):

- Eğitim bütçesi fayda odaklı olarak gerekli eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilir olmalıdır.
- Tamamlanan bir eğitim bütçesi, değişime ihtiyaç duyulduğunda ilgililerine doğru bir şekilde anlatılarak bilgi verilmesi gerekmektedir.
- Eğitim dinamik bir yapı olduğundan belirli dönemlerde takip edilerek kontrolleri sağlanmaktadır.
- Öngörülemeyen olaylardan kaynaklı eğitim ihtiyaçlarının da bütçe içerisinde olması ek kaynak ayrılmasına olanak sağlamaktadır.

Aşağıda eğitim bütçesi onaylandıktan sonra uygulamada ortaya çıkan çalışma takvimi gösterilmektedir.

Tablo 2: Eğitim Bütçesinin Takip Tablosu

Eğitimin Konusu	Sorumlu & Eğitim Firması	Planlanan/ Gerçekleşen	Katılımcı Sayısı	Eğitim Saati	Toplam Eğitim Saati
KİŞİSEL GELİŞİM EĞİTİMLERİ					
Kurum Kültürü Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen	29	1	29
Takım Oluşturma ve Takım Ruhu Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen	10	1	10
İletişim ve Protokol Kuralları Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0
Liderlik ve Yöneticilik Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0
Çalışma ve İSG Kültürü Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0
İşletme Yönetimi Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen	20	1	20
Zaman Yönetimi Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0
Empatik İletişim Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0
Çalışma Hayatı, İşyeri Kural ve Mevzuatı Eğitimi	XXX	Planlanan	15	1	15
		Gerçekleşen			0

Sunum		Planlanan	15	1	15
Hazırlama ve Sunum Teknikleri Eğitimi	XXX	Gerçekleşen			0
Afet Farkındalık Eğitimi	XXX	Planlanan	30	1	30
		Gerçekleşen			0

Eğitim bütçesinde kişisel gelişim eğitimleri, yönetim sistemleri eğitimi, çevre eğitimleri, operasyonel ve teknik eğitimler bulunmaktadır. İşletmelerin buldukları sektöre göre ana eğitim başlıkları ve alt kırılımları detaylandırılabilir. Tablo 2’de ise kişisel gelişim eğitimleri için oluşturulmuş konu başlıkları bulunmaktadır. Eğitimin dış kuruluştan hizmet alımı yapılacağı gibi işletme içerisindeki uzman kişilerce de eğitim verilmesi yapılabilmektedir. Bütçe de önemli olan hedeflerin olması ve amaca yönelik hareketlerin gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Tablo 2 yorumlandığında, katılımcı sayısı ve eğitim saati çarpıldığında toplam eğitim saati ortaya çıkmaktadır. Eğitim başlıklarının organizasyon yapısındaki hangi kesimlere zorunlu olduğu ve zorunlu olmayan eğitimlerin öncelikli gelişime ihtiyacı olan gruplar tespit edilerek, personel sayıları yazılmaktadır.

Eğitim bütçesi yapılırken insan kaynakları departmanlar ile ayrı ayrı görüşmeler yaparak talepleri toplamaktadır. Tüm departmanlardan gelen konu başlıkları tespit edildikten sonra hangilerinin iç eğitim hangilerinin dış eğitim aracılığı ile verilmesi gerektiği ortaya konmaktadır. İnsan kaynakları daha sonrasında eğitimi talep eden grubun yöneticisi ile bire bir görüşme yaparak bu eğitime ihtiyacın nedenlerini öğrenmek istemektedir. İhtiyacın geçerlilik durumuna onay verildiğinde bütçeye eklenmektedir. Her bir departman ile bu süreç yapıldıktan sonra eğitim başlıklarının maliyetlendirilmesi çalışılmaktadır. Önemli olan her eğitimin danışmanlık tarafından alınması olmayıp, işletme içerisinde uzman kişilerin de verebileceği eğitim başlıkları değerlendirilmek istenmektedir.

Özellikle maliyetlerin düşürülmesi ve esnek eğitim programlarının oluşturulması istendiğinde mevcut personellerden bazıları eğiticinin eğitimi süreçlerine dahil edilerek belge sahibi yapıp, işletme kendi ekibini yetiştirebilmektedir. Üretim veya hizmet işletmeleri iş hacimlerinin yoğun olduğu takvimlerde personelleri zorunlu eğitimler dışında diğer eğitim programlarına yönlendirmekte yeterli imkan bulamayabilmektedir. Bundan dolayı işletme içerisinde yetişmiş belgeli personellerin uzmanlaştırılması, işletmeyi dış eğitim kanallarına olan bağımlılıklarını azaltabilmektedir.

Kurumsal işletmeler, mavi yaka ve beyaz yaka çalışanlarına yönelik yönetmelikte ilk defa verilecek zorunlu eğitimlerin yüz yüze olması şartının dışında, yenileme eğitimlerinde online platformları kullanarak eğitimdeki eksik konu başlıklarını tamamlayabilmektedir. Bu sayede, operasyonel süreçlerdeki zaman kayıpları telafi edilmiş olup, personellerin daha uygun oldukları ve eğitimi dinç bir vakit içerisinde alabilme imkanı sağlanmaktadır. Grup şirketler içerisinde faaliyet gösteren ve lokasyonları farklı bölgelerde olan işletmeler bu tür teknolojik imkanları kullanarak ilk ve yenileme eğitimlerini geciktirmeden kullanabilmektedir.

Dengeli bir eğitim bütçesinin hazırlanması için çalışanların ve işletmenin şartları optimum düzeyde oluşturulmaktadır. Departmanlardan gelen her bir eğitim başlığının gerekçesini öğrenmeden bütçeye eklenmesi atıl eğitim başlıkları oluşturularak yıllık takvim içerisinde öncelikli eğitimlere yeterli zaman ayrılmayabilmektedir.

Eğitim bütçesinde olan konu başlıkları departmanın gelişim ihtiyaç olduğu gibi bireysel veya iş pozisyonu açısından da değerlendirilmektedir. Personelleri yakından gözlemleyecek olan en iyi kişiler yöneticileridir. Bu yüzden insan kaynakları, departman yöneticileri ile ortak çalışmalar yaparak optimum sayıda eğitim konusu oluşturmaktadır (Büyükmirza, 2007).

Bütçe çalışmalarını belirli bir takvime dayandırarak hazırlanması sağlamak, programda gecikmelerin ve diğer olumsuzlukların önüne geçilmesi için faydalı olmaktadır. Programın herhangi bir yerinde yapılan hata diğer süreçlere de sıçrayarak köklü bir değişimi gerektirebilmektedir. Eğitim organizasyonlarında genel aşamaları etkileyebilecek süreçlerin başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenmektedir (Siegel, vd., 2005).

İşletmedeki bütçe programlarının işleyişleri, hedeflerin saptanması, politikaların belirlenmesi, mali ve işlevsel kaynakların adil dağıtılması, çalışanları motive edici uygulamaların oluşturulması ve limitlerin optimum seviyede tutulması gibi olumlu katkıları bulunmaktadır (Lalli, 2003). Kurumsal işletmelerde bütçe çalışmalarını yönetecek asıl kadrolu personeller bulunmaktadır. Bu tür büyük organizasyonlar farklı uzmanlık alanlarında çalışan diğer personeller ile yönetilmesi, profesyonel çalışmadan uzak bir yaklaşımı ortaya koymaktadır (Welsch, Hilton ve Gordon, 1988).

Departman yöneticileri uzman ekipleri ile ayrı ayrı görüşüp personellerinin eksik yönlerinin ortaya konmasında ve geliştirmeye ihtiyaç duyulan alanlarının geliştirilmesi için uygulanacak destek programlarını kendilerine anlatabilmektedir. Ayrıca, bu personellerden önerileri isteyerek karşılıklı bir aktif bilgi paylaşımı yapılabilmektedir (Mowen ve Don, 2006).

Tablo 3: Bütçe Döngüsünün Yapısı

Eylem
<u>Yönetici Planlama Aşaması</u> <ul style="list-style-type: none">• Bütçe hedeflerinin ve yönergelerinin formüle edilmesi<ul style="list-style-type: none">• Bütçe tekliflerinin hazırlanması• Bütçe taslağının derlenmesi<ul style="list-style-type: none">• Mutabakat• Bütçe tekliflerinin sonuçlandırılması ve sunulması
<u>Yasama Onay Aşaması</u> <ul style="list-style-type: none">• Bütçe teklifinin görüşülmesi, değiştirilmesi ve onaylanması<ul style="list-style-type: none">• Yasama tarafından onay
<u>Uygulama Aşaması</u> Bütçe yasasının uygulanması Bütçede yıl içi değişiklikler
<u>Eski Postaların Kontrolü ve Sorumlulukları</u>

Kaynak: Ylaoutinen, 2004. Çeviri: Gün, 2023

Bütçe de hazırlık ve sunum aşamaları en zor alanlar olarak bilinmektedir. Bu süreç içerisinde birçok faktör yer aldığı için verilerin toparlanması ve analiz edilmesi riskli bir durumu içermektedir (Cooper, 2010). Bütçenin tamamlanmasından sonraki aşamada sunum yapılması işletmelerin kendi beklentilerine göre farklı yöntemleri olabilmektedir. İşletmeler, bu çalışmayı İcra Kuruluna, Genel Müdüre, Direktörlüğe veya doğrudan Yönetim kadrosuna sunum yapabilmektedir (Lee vd., 2004).

5. BÜTÇE ÇALIŞMASININ İŞLETMENİN BAŞARISINDAKİ YERİ

Ölçü değerlemesi bütçe programlarında gündemde olan çalışmaları içermektedir. Bu amaç ile geçmiş cari dönemler ve tablolarda olan konu başlıkları bir sonraki yılda yapılacak bütçe çalışmalarında yol gösterici olması ve değerler arasındaki kıyaslamada farklılığı ölçmede kullanılan analiz yöntemleridir. Geçmiş dönem bütçe çalışmalarının ölçü olarak kullanılması iki dönem arasında orantılı tabloların oluşturulmasında dengeyi yakalamaktadır (Elmacı, 2015).

Bütçenin yapıldığı yıl için yaşanan ekonomik durumlar, sektörün rekabet durumu ve yatırım gibi faktörler farklılık gösterebilmektedir. İşletme içerisinde veya ulusal alanda yaşanan durumlar gerçekçi değerlerin ortaya konması için ölçülü çalışmalar verimliliğin artmasında önemli bir göstergedir.

Stratejik yönetim bütçe çalışmalarında geniş bakış açısı ve reel değerlendirmeler ile doğru hedeflere ulaşmada profesyonel bir bakış açısını oluşturmaktadır. Stratejik yönetim geleceğin yorumlanması ve uzun vadeli raporlamaların ele alınmasında rol oynamaktadır (Meigs ve Meigs, 1993). Yöneticilerin günlük yoğunluklarının dışında, geliştirici ve planlayıcı yönlerinin ortaya çıkartılmasında stratejik yönetim, bütçe gibi işletmenin bir yıllık faaliyet alanını kapsayan bir çalışmada yer alan geniş bir bakış açısını göstermektedir (Tokaç, 2012).

Bütçe çalışmalarında ortak kararlar ile alınan değerlendirmeler olduğundan farklı departmanlar arasındaki çatışmalar bu sayede ortak akıl ile giderilmektedir. Kurumun çıkarlarını korumaya yönelik hareketin genel organizasyon içerisinde birlik ve uzlaşıcı bir yapıda olması sağlanmaktadır (Yalkın, 2018). Departmanların bir araya gelmesi, işletmenin faaliyet yapısı içinde nerede olduğu ve geleceğe yönelik planlarının kapsamlarına değinilerek güven aşılmasına imkan sağlanmaktadır. Departmanlar, çalışma planlarını ortaya koyarak sorumluluklarının belirginleşmesi organizasyonun daha iyi yönetilmesi için faydalı olmaktadır (Blocher, Stout ve Cokins, 2010).

İşletmenin makine parkuru, üretim veya hizmet ekipmanları, insan gücü, sermaye yapısı ve diğer mali kaynakları optimum seviyede yönetilmesi bütçe programları ile sağlanmaktadır. İşletmenin yıllık performans yapısının denetlenmesi ve sürdürülebilir olması bütçe çalışmalarının performansına bağlı olarak sağlanmaktadır (Blocher, Stout ve Cokins, 2010). Bu sayede, tasarruf planları oluşturularak gerekli önlemler tespit edilebilmektedir. İşletmenin yıllık finansal ihtiyaçları ortaya konarak, mali işler departmanının tablolarında şeffaflık sağlanmış olmaktadır (Thomsett, 1997).

5.1. Geleneksel Bütçeleme

Geçmiş yıllarda alınan bütçe kararlarını değerlendirmeye alarak gelecek dönem için yapılması planlanan bütçe dağılımında kılavuz olması için yapılan çalışmalara geleneksel bütçeleme teknikleri denmektedir. Grafiklerin ve finansal tabloların olağan durumlarda birbirleri ile yakın değerlerde olması için kullanılmaktadır (Durmuş ve Toroslu, 2013). Harcama kalemleri bu yöntemde bölümlere ayrılarak detaylı çalışma tabloları oluşturulmaktadır. Her bir departmanın bütçe kalemleri ayrı ayrı değerlendirildiğinden genel tablonun yorumlanması için ayrı bir çalışma yapılması gerekmektedir (Haftacı, 2010).

5.2. Sıfır Tabanlı Bütçeleme

Departmanlar yeni yılın bütçelerini sıfırdan planlamaktadır. Geçmiş yıl verileri değerlendirmeye alınmamaktadır. Konu başlıkları ve finansal tablolar tekrardan gündeme alınarak ayrı ayrı hazırlanmaktadır (Shah, 2007). Artarak giden bir bütçe anlayışı olmayıp, sıfır maliyet tabanlı işleri oluşturmaktadır. Yöneticiler, kümülatif harcama kalemlerini sıfırlayarak ihtiyaca yönelik bütçe kalemlerini çıkarmaktadır (Siegel vd., 2005). Bu sayede öncelikli ihtiyaçlar listesi oluşturularak geçmişe bağlı bir bütçeleme dönemi ortadan kalmaktadır (Chartered Management Institute, 2013).

5.3. Faaliyet Tabanlı Bütçeleme

Üretim veya harcama kalemlerindeki çıktılarının hangi finansal tabloya etki ettiğini ortaya koymak için kullanılmaktadır. Sabit veya değişken kalemlerin takip edilmesi ve dönemler arasındaki hareketliliğinin performansını izlemeye olanak sağlamaktadır (Chartered Institute of Management Accountants, 2008). Bu sayede planlama, analiz etme, raporlama, performans takibi ve yorumlama yetenekleri kazanılmış olmaktadır.

İşletmeler, maliyetlerini oluşturan kalemlerin ortaya çıkartılmasını istemektedir. Mevcut durumda bu giderlerin durumunun değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi yönlerinin olup olmadığının takibini yapmak istemektedir. Bütçeleme çalışmalarında ayırt etme planları da yapılmaktadır (Yalkın ve Doğan, 1988). İç içe geçmiş gider kalemlerinin anlamlı hale getirilmesi için bu yöntemin kullanılması finansal tabloların daha anlaşılır olması için önemlidir.

Sonuç

İşletmeler dinamik iş yaşamında organizasyonel yapılarını ölçmek ve değerlendirmek istemektedir. Gelişen üretim ve hizmet standartlarına göre uyum sağlamak sürdürülebilir bir işletme yapısının sağlanması için gereklilik haline gelmektedir. Günümüzde küçük ölçekli ya da grup şirketlerden oluşan işletmeler, personel giderlerinden başlayıp, sosyal sorumluluk çalışmaları için yaptıkları her bir harcamayı ölçmek istemektedir.

Modern iş hayatında organizasyon içerisinde yapılan farklı tutundurucu uygulamalar bulunmaktadır. Personellerin işletmeye karşı yaklaşımlarının artırılması, işletmenin bulunduğu bölgede destek sağlanan sosyal sorumluluk projeleri, çevreci işletme politikalarının desteklenmesi için yapılan yeni uygulamalar, işletmelerin büyüme projeleri, üretim kapasitelerinin artırılması için alınan yeni makine ve araç yatırımları, kapasite artışlarında dönemsel veya belirsiz süreli işe alımı yapılan personeller ve diğer harcama kalemleri işletmelerin sabit veya değişken gider harcamalarını kapsamaktadır.

Anonim şirketler veya grup şirketlerden oluşan organizasyonlarda bütçe çalışmaları ayrı bir süreç yönetimini gerektirmektedir. İşletmelerin bu kadar büyük yapılara sahip olması, ulusal veya uluslararası harcama kalemleri değerlendirildiğinde önemli bir alt yapı çalışmasının yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bütçe işlemlerinde sürecin nereden başlaması gerektiğini bilmek ve sürecin takibi sürdürülebilir olmasında önemli bir görevdir. Bu çalışmalar, uzun dönemli bir çalışma ortamını etkileyeceği için sürecin yönetilme aşamasının da bu dikkatle yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu raporların onayından sonra personellerin ve işletmenin uzun dönemli uygulama aşamalarında alacakları kararları etkileyecek olması, çalışmalarda profesyonel kişilerin bulunmasındaki önemi ortaya çıkarmaktadır.

Departmanların işlem kalemleri değerlendirildiğinde yoğun bir çalışma takvimi bütçe onayında verilecek olan kararlara göre alınacağını göstermektedir. Doğru veya hatalı çalışmalar her bir birimin yıllık performansını ortaya koyabilmektedir. Bu yüzden bütçe, sadece harcama kalemlerinin tespit edilmesi olarak görülmemektedir. İşletmenin üretim, insan gücü yeteneği, iş kazası oranı, çalışan verimlilik oranı, işletmenin faaliyet performansı ve diğer birçok faktörün etkilenmesinde bütçe programlarının orantılı yaklaşımları etkilemektedir.

Yöneticilerin görüşleri alınarak bütçenin hazırlanması önemli bir faktördür. Ancak, dışarıdan ayrı bir gözün değerlendirmeye dahil edilmesi çift yönlü kontrolün ve farklı bakış açısının ortaya konması için gereklilik olarak görülmektedir. Gündem maddelerinin yorumlanması ve alt başlıklar olarak oluşturulması hazırlanan bütçenin neyi ifade ettiğini ve işletmenin sürdürülebilirliği için önemini ortaya çıkarmaktadır.

Finansal kalemler içerisinde harcamaların boyutları ortaya çıkartılarak, yüksek gider kalemleri ile daha düşük harcama maddeleri aynı oranda değerlendirilmemelidir. Bütçe çalışmaları, harcama kalemlerinin izlenmesi için kılavuz niteliğinde kullanılarak atıl harcamalar veya iyileştirmeye ihtiyaç duyulan alanların tespitinde değerlendirilebilmektedir. Bu yüzden bütçe programları dinamik bir süreci ifade etmektedir.

İşletmeleri uzun vadeli yapılar olarak ayakta tutabilmek için harcama kalemlerinin şeffaf bir yapıda olması gerekmektedir. Üretim işletmelerinde makine ve enerji giderleri siparişin yoğun veya stabil olduğu dönemlerde hareketleri analiz edilmektedir. Yoğun bir üretim döneminde yapılan enerji ve ek personel giderleri ile standart bir üretimin olduğu dönemde harcanan enerji ve personel giderlerinin aynı olmaması gerekmektedir. Aynı şekilde, başka bir işletmenin yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde yoğun bir kapasite artışının olduğu dönemde, yılın diğer aylarında harcanan bakım maliyetleri bir olmamaktadır. Bu tür raporlamalar kıyaslanarak işletmenin hangi bölümlerinde harcama kalemlerinin ne seviyede olduğunun analizi sağlanmış olmaktadır. Tutarsız ve rakamsal değerlerden uzak gözlemlenen verilerin kök neden analizleri yapılarak iyileştirici veya hatalı yönleri geliştirilebilmektedir.

Muhasebe tablolarında olduğu gibi her bir harcama kaleminin toplamı diğer alt başlıkların toplamına denk gelmelidir. Bu yüzden kıyaslama yapılarak doğru sonuçlara ulaşılabilmektedir. İş süreçlerinin takibi ve finansal tablolar yönetim kadrosuna bir faaliyet dönemindeki yapılan harcama verilerini yansıtmaktadır. İşletmeler, yorumlayabilen ve mukayese edebilen insan gücünü çalıştırabildiklerinde daha verimli iş kapasitelerini yakalayabilmektedir.

Küresel alanda yaşanan ekonomik dalgalanmalar döviz kuru üzerinde anlık değişiklikleri etkileyebilmektedir. Bu durumda, işletmelerin planladığı yatırım maliyetleri, ithalat ve ihracat anlaşmaları, işletmelerin nakit akış tedarikleri, ekipman ve hammadde stok politikalarını iyi yorumlayarak olumsuz durumlardan en az etkilenmeye çalışmaktadır. Mali tablolar bahsedilen bu planların dengeli kalmasında ve işletmelerin olumsuz durumlarda ekonomik yapılanmalarının en az seviyede etkilenmelerine yardımcı olmaktadır.

Bütçe çalışmalarında oluşturulan tablolar ve verilerde dönem içerisinde ortaya çıkan fırsatların ret edilmesi işletmenin karlılığı ve gelişimi açısından normal bir durum olmamaktadır. Faaliyet döneminde ihtiyaç olan bazı yeni projeler, bilgi ve iletişim teknolojileri geliştirmeleri, yeni kadro oluşumları ve işletmenin ihtiyacına yönelik diğer faktörler değerlendirerek bütçenin revizyonu sonrası işletmenin sermaye yapısını bozmayacak bir düzeye kadar bütçeye eklenebilmektedir.

Küçük ve orta boy işletmelerde bütçeyi muhasebe veya finans yöneticisi yapabilmektedir. Ancak kurumsal veya Anonim Şirketlerinde ise bu çalışmaları departman içerisinde uzman personeller veya dışarıdan danışmanlık hizmeti alımı yapılarak tamamlanmaktadır. Bütçe raporları işletme içi uzmanlarca veya dış hizmet alımı olarak hazırlansın, sadece belirli kişilerin inisiyatifine bırakılmayacak kadar işletme için önemli birer faaliyet çalışmasıdır.

Bütçe çalışmalarının belirli personeller üzerinden hazırlanması yatırım projelerinde gider, gelir ve ekipman maliyetleri tam olarak yansıtılmamaktadır. Bundan dolayı finansal tablolar tutarlı olmamaktadır. Sektörün dinamikleri ortaya konarak geçen yılın satış yüzdeleri de değerlendirilmeye alınmaktadır. Ancak, satış ekibinde yöneticilerin görüşlerinin alınmaması reel bütçeleme yüzdelerinden uzak değerler ile karşılaşmaktadır. Pazarlama aktivitelerinin ne düzeyde ihtiyaç olacağı ilgili yöneticilerine sorulmadan ortaya konduğunda bütçede açık veya fazla harcamalar tablosu ile karşılaşmaktadır. Personel ihtiyaçları ve bu kadroların maliyetleri inan kaynaklarına sorulmadan yönetildiğinde yeni yılda eksik kadroların oluşturulmasından kaynaklı personel verimliliğinden üretin ve hizmet standartlarına kadar sorunlar işletmenin sermaye yapısını etkilemektedir. Bundan dolayı, bu raporlama takvimi bağımsız ekipler tarafından daha benzer tabloların yönetiminde rol almış herkesin katılımını benimseyen uzman personeller tarafından yapılması istenmektedir.

Bütçenin dayanak aldığı veriler ise muhasebe tahminleri ve tablolarını oluşturmaktadır. Bütçe yapılırken tahminleme sistemleri muhasebe tabanlarını içermektedir. Kontrol ve denetim aşamasında işletme bütçeleri muhasebe ile ikili bileşen sisteminde yönetilmektedir. Muhasebe, işletmenin geçmiş yıllarında belirli bir faaliyet dönemini rakamsal değerleri olarak ifade eden tabloları içermektedir.

Her işletme kendi işleyiş yapısına göre bütçe çalışması yapabilmektedir. Çalışan sayısı ve yıllık harcama maliyetleri daha yüksek işletmeler ise daha detaylı bütçe raporlamaları yapmaktadır. Büyük ölçekli işletmeler harcamalarını takip edebilme performanslarını değerlendirebilmeleri için bütçe çalışmalarının profesyonel yapılmasını istemektedir. Ancak, küçük ölçekli işletmeler kendi yapısı içerisinde mevcut durum analizlerini basit bütçe tabloları ile değerlendirebilirler. İşletmenin amacı minimum harcama ile en yüksek verimliliği ve karlılığı sağlamaktır. Bu yüzden, işletmeler büyüklük ölçüsü sınırlaması olmaksızın yıllık bütçe çalışmaları ile disiplinli birer işletme anlayışını ortaya koyabilmektedir.

- Akdoğan, N. (2009). Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları. 8. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Anthony, R. N., Hawkins, D. F. ve Merchant, K. A. (2004). Accounting: Text & Cases. 11. bs., ABD, McGraw-Hill Companies.
- Ataman, Ü. ve Hacırüstemoğlu, R. (1999). Yöneticiler İçin Muhasebe ve Finans Bilgileri. 1. bs, İstanbul, Türkmen Kitabevi, s. 334.
- Baltaş, A. (2006). Usta'dan Mentora. [http://www.baltasbaltas.com/web/makaleler/k_4.htm,\(09.07.2006\)](http://www.baltasbaltas.com/web/makaleler/k_4.htm,(09.07.2006))
- Bistriceanu, G. D. (2001). Finances, banks and insurances thesaurus. Vol. I, Economica Publishing, Bucharest, p. 234
- Blocher, E. J., Stout, D. E. ve Cokins, G. (2010). Cost Management A Strategic Emphasis. (5. b.). McGrawHill.
- Briciu, S. (2006). Managerial accounting, theoretical and practical issues. Economica Publishing, Bucharest, p. 248.
- Büyükmirza, K. (2007). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi. 11. bs., Ankara, Gazi Kitabevi, s. 663-664.
- Chartered Institute of Management Accountants. (2008). Budgetting. Topic Gateway Series No. 27. Chartered Management Institute. (2013). A Selection of Useful Resources Chartered Management Institute.
- Cooper, T. (2010). Strategic Risk Management in the Municipal and Public Sector. An Exploration of Critical Success Factors and Barriers to Strategic Risk Management within the Province of Newfoundland and Labrador. Project Report. The Harris Centre: Available online:
- De Oliveira, J. F., Cleber, M. de L., Almeida, N. F., Mariano, A. M., Reis, A.C. B. ve Silva, J. M. Da. (2021). Costs influence and mediating effect of corporate risk management on organizational performance: A study applied to the Brazilian public service. Paper presented at the 16th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI), Chaves, Portugal, June 23-26.
- Durmuş, N. ve Toroslu, V. (2013). İşletme Bütçeleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Elmacı, O. (2015). Sürdürülebilirlik ve Stratejik Yönetim Açısından Yönetim Muhasebesi. Kütahya: Gazi Kitabevi
- Ezerler, D. U. (2006). Bir Gelişme Modeli Olarak Koçluk (Coaching).
- Fındıkçı, İ. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gordina, V. V. (2012). Several aspects of forming of risk-controlling system at the enterprise. Finans Credit 28: 30-36.
- Grishunin, S. V., Mukhanova, N. V. ve Suloeva, B. S. (2018). Developing the concept of risk controlling for industrial facilities. 26: 47-52.
- Haftacı, V. (2007). İşletme Bütçeleri. 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Haftacı, V. (2010). İşletme Bütçeleri. (6. b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Hallack, J. (1974). Eğitimde Maliyet ve Harcamalar. Çev.: Mahmut Adem, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Hatipoğlu, Z. (1993). Temel Maliyet- Kar Planlaması ve Kontrolü. Beta Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.
- Hatipoğlu, Z. ve Gürsoy, C. T. (1979). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi. Aktif Büro Basım Organizasyon Yayınları, Yayın No: 9, İstanbul.
- Horngren, C. T., Datar, S. M. ve Foster, G. (2006). Costs accounting, a managerial perspective. Arc Publishing, Craiova, p. 198; <http://research.library.mun.ca/id/eprint/209> (accessed on 18 April 2022).
- Lalli, W. R. (2003). Handbook of Budgeting. 5. bs., ABD, John Wiley & Sons Inc.
- Lee, R. D, Johnson, R. W. ve Joyce, P. G. (2004). Public Budgeting Systems. 7th edn, Jones and Bartlett, Sudbury.
- Meigs, R. F. ve Meigs, W. B. (1993). Decisions, Accounting The Basis for Business (9. b.). New York: McGraw-Hill, Inc.
- Moven, M. M. ve Hansen, D. R. (2006). Management Accounting. 1. bs., ABD, The Thomson Corporation, s. 310.
- Mowen, M. M. ve Don, R. H. (2006). Management Accounting, 1. bs., ABD, The Thomson Corporation.

- Necheuhina, N. S. (2015). Organizational and management accounting tools in system of controlling. *Mezhdunarodnyj zhurnal Prikladnyh Fundamentalnyh Issledovaniy* 10: 550–54.
- Noe, R. A. (1999). İnsan Kaynaklarının Eğitim ve Gelişimi. Çev.: Canan Çetin, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Özdemir, N. (2006). İnsan Kaynaklarını Geliştirmede Kullanılan Eğitim Yöntemleri 2 (İş Dışı Eğitim Yöntemleri).
<http://www.okyanusbilgiambari.com/InsanKaynaklari/egitim/OkyanusEgitimYontemleri-2Isdisi.pdf>, (28.10.2006).
- Peker, A. (1988). Modern Yönetim Muhasebesi. Muhasebe Enstitüsü, Yayın No: 53, 4.Bası, İstanbul.
- Seçim, H. vd. (1996). Diğerleri. Personel ve İnsan Kaynakları Yönetimi. 1. Baskı, A. Ü. Yayın No: 831, Açık öğretim Fak. Yayın No: 440, Eskişehir.
- Şenatalar, F. (1978). Personel Yönetimi ve Beşeri İlişkiler. 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversite Kitabevi.
- Sevgener, A. S. ve Hacırüstemoğlu, R. (1998). Yönetim Muhasebesi. Alfa Basım Yayım Dağıtım, 5. Baskı, İstanbul.
- Shah, A. (2007). Budgetting and Budgetary Institutions. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Siegel, J. G., Jae, K. S. ve Shim, A. I. (2005). Budget Basics and Beyond. John Wiley & Sons, Inc.
- Thomsett, M. C. (1997). Bütçeleme ve Tahmin. (E. Sunur, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Tokaç, A. (2012). İşletmelerde Bütçeleme ve Raporlama. İstanbul: Derin Yayınları.
- Welsch, A. G. (1978). İşletme Bütçeleri; Kar Planlaması ve Kontrolü. Bilimsel Yayınlar Derneği, 3.Basım, Ankara.
- Welsch, G. A., Hilton, R. ve Gordon, P. (1988). Budgeting, Profit Planning and Control. 5. bs., ABD, Prentice-Hall International Inc., s. 1.
- Yalkın, Y. K. (2018). İşleme Bütçeleri. (4. b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yalkın, Y. K. ve Doğan, A. (1988). Kamu İktisadi Teşebbüsleri Esnek Bütçeli Standart Maliyet Sistemi. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Ylaoutinen, S. (2004). Fiscal frameworks in the Central and Eastern European Countries. Discussion Paper No.72, Ministry of Finance of RM.

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

TÜRKİYE'DE YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ VE AKRANLARI İLE İLETİŞİMİ

Ömer Öner KOYUNOĞLU*

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 01.06.2023
Revizyon : 18.06.2023
Kabul : 30.06.2023
Orcid Numarası :
0009-0007-6326-3050

Anahtar Kelimeler: Göç,
Mülteci, İlköğretim, Uyum,
Eğitim, Nitel Araştırma

ÖZ

Üç kıtanın birleştiği bir coğrafyada bulunan ülkemiz Ortadoğu coğrafyasında asırlardır süren savaşlardan göçlerden en çok nasibini alan ülkedir. Türk Halkı çok kültürlü hoşgörülü ve misafirperver bir toplum olması dolayısıyla mültecilerin yaşamak için geldikleri ülke olmuştur. 2010 yılında Suriye'de başlayan iç savaştan göç etmek zorunda kalan insanların bir çoğu Türkiye'ye sığınmışlardır. Aynı din ve benzer kültürden insanlar olmasına rağmen dil farklılığından kaynaklanan yetişkinlerin ve çocukların entegrasyon sorunu olmuştur. Mülteci çocukların okullarda entegrasyonu ve arkadaşları ile olumlu ilişkiler kurmaları küreselleşen dünyada önem arz etmektedir. Bu süreçte önemli rol üstlenen öğretmenlerin rolü ve gözlemlerini bir araya getirmeyi amaçladık. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi kullanarak farklı ilkokullardan 58 sınıf öğretmeniyle anket ve yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirdik. Sınıflarda tek olan yabancı uyruklu çocuklar daha hızlı uyum sağlarken birden fazla olduğu durumlarda bu öğrenciler kendi aralarında kurdukları yakın arkadaşlıktan kaynaklı daha geç uyum süreci yaşadıkları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin geçmişlerinin öğretmenleri ile paylaşılması, ailelerin sürece dahil edilip dil edinimlerini desteklemeleri, çocuklar için ortak dil olan oyun ve yapılandırılmış rehberlik dersleri ile gruplaşmanın önüne geçilip hızlı ve sağlıklı bir uyum süreci yaşanacağı sonucuna varılmıştır.

EDUCATION OF FOREIGN STUDENTS IN TURKEY AND COMMUNICATION WITH THEIR PEERS

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 01.06.2023
Revised : 18.06.2023
Accepted : 30.06.2023
Orcid Number:
0009-0007-6326-3050

Keywords: Migration, Refugee, positive relationships with their friends are important in the globalizing world. We aimed to bring together the Primary Education, Integration, role and observations of teachers who play an important role in this process. In this context, we conducted Education, Qualitative Research

ABSTRACT

Our country, which is located in a geography where three continents meet, is the country that has suffered the most from migrations from the wars that have been going on for centuries in the Middle East geography. Since the Turkish people are a multicultural, tolerant and hospitable society, it has become the country where refugees come to live. Most of the people who had to migrate due to the civil war that started in Syria in 2010, took refuge in Turkey.

Although there are people of the same religion and similar culture, there has been a problem of integration of adults and children due to language differences. Integration of refugee children in schools and establishing positive relationships with their friends are important in the globalizing world. We aimed to bring together the Primary Education, Integration, role and observations of teachers who play an important role in this process. In this context, we conducted questionnaires and semi-structured interviews with 58 classroom teachers from different primary schools using qualitative research method.

It has been observed that while foreign students who are single in the classes adapt faster, in cases where there are more than one, these students experience a later adaptation process due to the close friendship they have established among themselves.

It was concluded that sharing the background of the students with their teachers, involving families in the process and supporting their language acquisition, games and structured guidance lessons, which are the common language for children, will prevent grouping and experience a fast and healthy adaptation process.

* MEB, Sınıf Öğretmeni, omer74@hotmail.com

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alınır: KOYUNOĞLU Ö.Ö. (2023), "Türkiye'De Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitimi Ve Akranları İle İletişimi", Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 7 (1).

Giriş

Türkiye, Asya ile Avrupa arasında konumu ile uzun yıllardır kritik bir jeopolitik öneme sahip olmasının yanı sıra tarihinde de birçok milletin bir arada yaşadığı, bu sebeple farklı kültürlerin beraber var olmayı ilke edindiği bir coğrafyadır. Tarihsel olarak incelendiğinde, cumhuriyet` in ilk yılları ırk, dil ve kültür olarak birlik vurgulanmasına rağmen, Türk Halkı kendi içerisinde çok kültürlülük, hoşgörü ve misafirperverliği kendine ilke edinmiştir. Mülteci ve göçmen haklarının birçok ülke ve ulusun temsilcileri tarafından masaya yatırıldığı 1950 Cenevre Sözleşmesi bu tutuma bir istisnadır. Şayet zamanın ülke yönetimi doğudan gelebilecek nüfusun ülke demografisini bozabileceği korkusu ile ülkeye kabul edeceği topluluklarda Avrupa kökenli bireylere mültecilik hakkı tanıyorsa da Avrupa dışından gelecek kişilerin alınmasında coğrafi çekince uygulamada ısrarcı olmuştur. Bu politika uzun yıllar devam ettirilse de, 2010 yılında sınır komşusu Suriye`de baş gösteren siyasi çatışmalar, ülke yönetimini göç politikalarını tekrar gözden geçirmeye itmiştir.

Bu süreç içerisinde, 1950 Cenevre Sözleşmesinin tanımladığı “mülteci” ve “göçmen” tanımları çeşitlendirilmiş, öncelikle 1990`larda Doğu kökenli mülteciler için “sığınmacı” ibaresi, yakın dönemde ise özellikle Suriye kökenli bireyler için “geçici koruma statüsü” ibaresi kullanılmaya başlanmıştır. İbareler ne kadar değişirse değişsin zorunlu göçe tabii kalan bireyler için korunma talep ettikleri ülkelerin yerel halkı ile uyum içinde yaşayabilmek adına aşılması gereken engeller günümüzde de oldukça benzerlik göstermektedir. Aynı dili konuşmamak, birbirine farklı dünya görüşlerinden gelmek ve en önemlisi farklı dünya görüşlerinin tehdit olarak kanıksanması bu engeller arasında sayılabilir. Bu engeller özellikle çocuk ve genç yaşta bireyler için akranları ile düzenli bir sosyal hayata geçiş yaptıkları sınıf düzeninde ortaya çıktığında etkileri maalesef çok daha kalıcı hale gelebilmektedir.

1. Literatür

Okullara entegrasyon, mülteci çocuklar için geçiş yaptıkları ülkedeki geleceklerinin belirlenmesi için çok önemli bir adımdır. Sınıf ve okul düzenine entegrasyon sadece akademik başarıları için değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal refahları için de gereklidir. Araştırmalar, akranlar ve öğretmenlerle kurulan olumlu ilişkilerin, mülteci çocukların ruh sağlığı ve sosyal uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğini göstermiştir. Ancak entegrasyon zorlu bir süreç olabilir ve okulların geçiş sürecindeki mülteci çocukları desteklemek için adımlar atması gerekir. Reynolds & Bacon (2023) yöneticilerin topluluk içerisinde çok kültürlülük vurguları yapmalarının öneminin altını çizmektedir.

Mülteci çocukların okullara entegrasyonu ve sınıf arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabilmeleri küreselleşen dünyamızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu süreçteki kilit paydaşlardan biri de mülteci çocukların akademik, sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklenmesinde kritik rol oynayan öğretmenlerdir. Halihazırda, Türkiye`de ikamet eden yabancı uyruklu, özellikle de zorunlu göçe tabii kalmış çocukların eğitim süreçleri üzerine bir çok araştırma yapılmış olsa da (Şeker & Sirkeci, 2015; Gün & Baldık, 2017; Erden, 2017; Çelik & İçduygu, 2018; Yılmaz & Sağıroğlu, 2022; Yılmaz, 2023) bu araştırmalar çoğunlukla öğrencilerin karşılaştığı güçlükler ve bu zorluklara çözüm olabilecek politika önerileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte kritik öneme sahip olan öğretmenler ile beraber yürütülen çalışmaların (Kardeş & Akman, 2018; Akman, 2020; Burak & Amaç, 2021) sayısı ise maalesef bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu nedenle bu çalışmada amacımız, Türkiye`de yabancı uyruklu öğrencilerin sınıf içi iletişimlerinde sınıf öğretmenlerinin rolü ve gözlemlerinin bir incelenmesini sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- a. Yabancı öğrenciler, aileleri ve sınıf öğretmenleri arasındaki bağ günümüzde ne şekillerde kurulmaktadır?
- b. Yabancı uyruklu öğrencilerin akranları ile sınıf içi iletişimlerinde ne tür engeller gözlemlenmektedir? Sınıf öğretmenlerinin bu iletişimi kuvvetlendirmek için başvurduğu yöntemler nelerdir?
- c. Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin başlıca önerileri nelerdir?

2. Yöntem

Bu araştırma, yabancı uyruklu öğrencilerin sınıf içi iletişimlerinde karşılaşılan engelleri anlamak amacıyla başlatılmış, bu kapsamda nitel araştırma yöntemleri kullanılarak farklı ilkokullardan 58 sınıf öğretmenin katılımıyla anket ve yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar ilk olarak Qualtrics ara yüzünü kullanarak 15 sorudan oluşmuş bir anket hazırlamış, daha sonrasında kartopu örneklem yöntemini takip ederek ulaştıkları sınıf öğretmenlerinden anketi yanıtlamalarını ve sınıfında yabancı öğrenciler bulunan öteki sınıf öğretmeni iş arkadaşları ile anketi

paylaşmalarını rica etmiştir. Anket üzerinden katılımcılara dair ön bilgilerin toplanmış, sınıfında yabancı öğrencilerin sayıca yoğunlukta olduğu altı sınıf öğretmeni ve ayrımcılık vakası gözlemlediğini belirten iki sınıf öğretmeni ile araştırmanın ikinci aşaması olan yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular

Günümüzde, bahsi geçen siyasi ibareler ne kadar çeşitlenirse çeşitlensin, eğitimcilerin öğrencileri arasında bu tanımlamaları kullanmaktan özellikle kaçındığı, daha basit ibareler ile “yabancı” ve “yerli” ibarelerini dahi kullanmak istemedikleri gözlemlenmiştir. Mülakatlarımız sırasında bir katılımcımız yabancı çocuklar ibaresini kullanmamız üzerine araştırmacıyı uyararak, “çocuk bunlar çocuk, yerli yabancı ibarelerini gereksiz buluyorum” demiştir.

Katılımcılarımızın çoğunluğunun sınıf içerisinde ayrımcılık gözlemlemediği tespit edilmiştir. “Yabancı uyruklu ve Türk asıllı öğrencileriniz arasında nasıl bir iletişim gözlemliyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar çoğunlukla olumlu yöndedir. Anketimizi dolduran 58 eğitimciden 32’sinin sorumuza “Olumlu, ilişkileri gayet iyi” şeklinde cevap verdiği gözlemlenmiş, geri kalanında ise eğitimcilerin ilişkileri “yetersiz ve cılız” bulunduğu, zaman zaman problemler gözlemlediği görülmektedir. Özellikle yabancı öğrencilerin sayıca az oldukları sınıflarda Türk öğrencilerle daha yakın iletişim kurdukları, sayıca çoğunlukta oldukları sınıflarda ise diğer yabancı öğrencilerle zaman geçirdikleri gözlemlenmiştir.

Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğrenciler Arasındaki İlişkiler Tablosu

Katılan Eğitimci Sayısı	Düşünceleri
32	Olumlu, ilişkileri gayet iyi.
26	Yetersiz ve cılız

“Sınıfınızda ayrımcılık vakası gözlemlediniz mi? Özellikle yabancı ve Türk asıllı öğrenciler arasında gerginlik yaşandıysa bunların sebepleri nelerdi?” sorusunda ise, öğretmenlerin yalnızca iki tanesi sorunlardan bahsetmiş, geri kalan 57’si de “Hayır” ve “Gözlemlemedim/Hiç gözlemlemedim/Asla Yaşanmadı” ibarelerini kullanarak yanıtlamıştır.

Bu bulgu, bir önceki sorunun yanıtlarıyla beraber düşünüldüğünde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Öğrenciler Arasında Ayrımcılık Gözlem Tablosu

Katılan Eğitimci Sayısı	Düşünceleri
56	Hayır gözlemlemedim.
2	Evet gözlemledim.

Sorun gözlemleyen katılımcılarımızın ibareleri şu şekildedir: “Çocukların arasındaki kavgalar çocukça yapılan tartışmalar Türk çocuklar arasında da olabilmekte bunu mülteci öğrencilere özel diye kalıplaştırmak doğru değil” ve “Türk asıllı öğrenciler ayrımcılık yapmasa da yabancı uyruklu öğrenciler arkadaşlık ve sosyal çevre edinmede kendine yakın ve kendi vatandaşı olduğu öğrencilerle daha fazla iletişim kuruyorlardı”. Bu yanıtlarda iki ilginç olgu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, öğretmenlerin ayrımcılık ibaresinin politik yükünden dolayı bu durumu raporlama isteksizlikleridir. Bir önceki soruda öğrenciler arası iletişimi yetersiz bulan öğretmenlerin ayrımcılık kelimesine oldukça emin bir şekilde karşı çıktığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde, ayrımcılık gözlemlemediğini rapor eden bir katılımcımız mülakat sırasında sınıfında geçen bir günü anlatırken bir hırsızlık vakası yaşandığını ve öğrencilerin arasında ilk olarak yabancı öğrenciyi suçlayanlar olduğundan bahsetmiştir. Bu bizlere öğretmenlerin düzenli tekrar etmediği sürece ayrımcılık vakalarının kaydını tutmadığını göstermektedir. Yanıtlarda ortaya çıkan ikinci ilginç olgu ise öğretmenlerin gruplaşma diye de tasvir edebileceğimiz durumdan şikayetçi olmasıdır. Bu görüşe göre yabancı öğrencilerin kendi aralarında gruplaşması ve Türk öğrencilere daha az yaklaşıyor olması çekinceli görülmektedir. Mülâkatlarda bu kaygının derinine indiğimizde öğretmenlerin bu konuda ikiye ayrıldığı görülmektedir.

Katılımcılarımızın bazıları yabancı öğrencilerin kendi aralarında iletişimin güçlü olmasını desteklemekte ve bunun göç ile beraber gelebilecek travmaların asılmasında, ayrıca okulla daha olumlu bir bağ kurulmasında önemli bir yeri olduğunun altını çizmektedir. Geri kalanların ise bu durumun ileride daha büyük zıtlıklara sebep olacağı korkusu taşıdığı görülmektedir.

Aile ile iletişim konusunda gözlemler ikiye bölünmektedir. Katılımcılarımızın çoğunluğu ailelerin eğitim sürecine dahil olmadığını belirtmekte iken, bir kısmı ise özellikle eğitim seviyesi yüksek ebeveynlerin sınıf öğretmenleri ile yakın ilişkiler kurduğunu belirtmiştir.

Yazında öğretmenlerin sınıflarındaki yabancı öğrenciler için müfredatı değiştirmedikleri ve kendi donanımlarını yetersiz buldukları saptanmıştır (Kardeş & Akman, 2018). Buna zıt olarak bizim örneklemimizdeki öğretmenlerin bir kısmının (6/58) yabancı öğrencilerin entegrasyonuna dair sertifika programlarına katılmış oldukları, bu programların desteği ile farklı arka planlardan gelen çocukların "ortak çocuk dili" kullanabilecekleri oyunlar geliştirdikleri saptanmıştır. Bu sayı hala yetersiz olsa da öğretmenlerin sunulacak eğitim fırsatlarına istekli olduğu da mülakatlarda görülmüştür. Yabancı öğrencilerin eğitimi üzerine herhangi bir sertifika veya eğitim programına katılmamış öğretmenlerin ise bu konuda imkanların az olmasında okul ve yerel yönetimlerini hatalı buldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcılarımızın çoğunluğunun öğrencilerine yaklaşımında ise eşitlik ve hümanizm değerlerini benimsediği, öğrencilerine devamlı olarak "sizlere nasıl davranılmasını isterseniz başkalarına o şekilde davranmanız gerekir" öğretisini aşılama çalışmaları saptanmıştır. Bir katılımcımız mülakatımız sırasında rehberlik derslerinin benzer tartışmalar için kullanıldığından bahsetmiştir. Rehberlik derslerinin bir müfredatı mevcut olsa da işlenecek konuların öğretmenlerin insiyatifinde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin Entegrasyon Sertifika Programına Katılımları Tablosu

Katılan Eğitimci Sayısı	52 Eğitimci
Katılmayan Eğitimci Sayısı	6 Eğitimci

4. Çekinceler

Yarı yapılandırılmış mülakatlarımızda öğretmenlerin en çok şikayetçi oldukları noktalardan biri yabancı öğrencilerin sınıflarına kazandırılmalarından öncesinde kendilerine bilgi verilmemesi, bu sebeple öğrenciyle iletişim kurarken nelere dikkat etmeleri gerektiğini bilememeleridir.

Buna benzer yabancıların kaydının tutulması ve şeffaf bir şekilde paylaşılması noktasında yazında birçok eksiklik önceden saptanmış olsa da bu sorun hala devam ediyor olması öğretmenlerin en şikayetçi oldukları noktalardan biridir. Öğretmenler, Öğrenciler velileri ile birlikte gelip okulda kayıtlarını gerçekleştirirken orada bulunabilmek ve kendileri ile sınıfa adım atmalarından önce tanışabilmeyi arzulamaktadır. Bu konuda okul yönetimleri ve görevlilerin öğretmenler ile işbirliği yapmaması sadece öğretmenleri değil yabancı öğrencileri de zor durumda bırakmakta, kalabalık sınıf ortamlarında kişisel sorulara yanıt vermeleri gereksinimini doğurabilmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin arka planlarını ve aile yaşantılarını bilmeden rahatsız edebilecek sorular sormaktan çekinmektedir.

Geçmiş kayıtlarının ötesinde, öğretmenlerin çekincelerin büyük çoğunluğu öğrencilerinin geleceği üzerinedir. Görüşmelerimizde dil öğrenmeyen "kayıp çocuk" teması sık sık yüzeye gelmiş, birçok öğretmenin dil dersleri tamamlanmadan Türkçe matematik, fen bilgisi, coğrafya gibi dersler alan öğrencilerin gelecekte bu derslerde daha büyük zorluklar çekebileceğinin altını çizmiştir. Bir katılımcımız entegrasyon yolundaki problemlerden bahsederken şu ibareleri kullanmıştır:

"En büyük sorun bu ülkenin kültürünü dilini öğrenirken evde ve çevrelerinde de buna katkı sağlamaları gerekiyor. Burada yaşarken halen kendi ülkerindeki gibi dillerini kullanırlarsa çocukların okuldaki eğitim hayatına da yansıyor ve gelişimleri de geriden gelebiliyor tabii ki en önemli özellik aslında onların ilk okulda yada anasınıflı düzeyinde gelmiş olmaları eğer ara sınıflarda gelen olursa bu gelişimlerin hiç biri olmuyor o çocuklar sadece sınıfta oturup oturup gidiyor o çocuklar kesinlikle kaybolan çocuk kategorisinde gelişiyorlar Türkçeyi konuşamayan, yazamayan, okuyamayan çocuklar maalesef hiç bir şey öğrenmeden sınıf geçiyor."

Bu ifadede ortaya çıkan ilginç bir ibare de "sınıf geçme" ibaresidir. Şayet mülakatlarda da birçok defa öğretmenlerin yabancı öğrencilerin derslerden beklenen verimi almadan ilerlediğine ve ortalama notlar ile geçtiklerine dair şikayetler gelmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Araştırmamız kapsamında “Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin başlıca önerileri nelerdir?” Sorusuna yanıt bulmayı amaçlamıştık. Anket ve mülakatlarımız sonucu katılımcılarımızın başlıca önerilerinin I) öğrencinin geçmiş kayıtlarının ve ailesel arka planının öğretmenler ile paylaşılması, II) ailelerin surece dahil edilerek özellikle de çocukların dil edinimlerini desteklemeleri, III) ortak çocuk dili kullanılan oyun ve yapılandırılmış rehberlik dersleri ile gruplaşmaların önüne geçilmesi olduğu görülmüştür.

Sri Lanka’da bir okulda gerçekleştirilen deneyde ise Düşünsel Davranış Terapisi (DDT) ile sanatsal aktivitelerin birleştirilmesi ile yapılan uygulamalar aracılığıyla çocukların savaş travmaları nedenli stres düzeylerinde düşüş gözlemlenmiştir (Tol et al., 2012). Benzer bir uygulama ile (Görmez et al., 2017), Türkiye’de öğretmenlere sekiz haftalık DDT eğitimi verilmiş ve sınıflarında bu uygulamaları hayata geçirerek öğrencilerin okul esnasında deneyimledikleri post travmatik stres belirtilerini azaltabildiklerini gözlemlenmiştir. Araştırmamızda, yabancı uyruklu çocuklara özel eğitim sertifikası almış bir katılımcımızın bu sertifika sürecinde DDT ile tanıştığı ve uygulamaya koyduğu, bunun karşılığında da öğrencilerinin kendisi ile bağlarının kuvvetlendiğini belirtmiştir. Bu katılımcımız özellikle rehberlik ve sanat derslerinde öğrencilerine keskin direktifler vermekten çekindiğini, bunun yerine kendi hayatlarından ve geçmişlerinden resimler çizmelerini ve hatırladıkları oyunları akranlarına aktarmalarını istediğini belirtmiştir. Bu sayede öğrencilerin sınıfa aidiyet hissinde de iyileşme gördüğünü vurgulamıştır.

Sonuç olarak, mülteci çocukların okullara entegrasyonu, tüm paydaşların ilgilenmesini ve harekete geçmesini gerektiren kritik bir konudur. Mülteci çocukların yeni ortamlarında başarılı olabilmeleri için okulların dil desteği sağlaması, kültürel farkındalığı teşvik etmesi ve duygusal destek sunması gerekir. Bunu yaparak, herkes için daha kapsayıcı ve kucaklayıcı bir toplum yaratmaya yardımcı olabiliriz.

6. Kaynakça

Akman, Y. (2020). Öğretmenlerin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları ile Çok kültürlü Eğitim Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 49 , 247-262 . DOI: 10.9779/pauefd.442061

Burak, D. & Amaç, Z. (2021). “MÜLTECİ ÖĞRENCİLER KANADI KIRIK KUŞLAR GİBİDİR”: ÖĞRETMEN ADAYLARININ MÜLTECİ ÖĞRENCİ ALGILARI . Milli Eğitim Dergisi , TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA GÖÇMEN EĞİTİMİ , 221-247 . DOI: 10.37669/milliegitim.955233

Çelik, Ç. & İçduygu, A. (2018). Schools and refugee children: The case of Syrians in Turkey. *International Migration*, 57(2), 253–267

Erden, Ö. (2017). Schooling experience of Syrian child refugees in Turkey (No. 403420). Doctor of Philosophy in the School of Education, Graduate Faculty, Indiana University

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29–63.

Görmez, V., Kılıç, H. N., Örengül, A. C., Nursoy, M., Mert, E. B., Makhoulta, B., ... Semerci, B. (2017). Evaluation of a school-based, teacher-delivered psychological intervention group program for trauma-affected Syrian refugee children in Istanbul, Turkey. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 27(2), 125-131. doi: <https://doi.org/10.1080/24750573.2017.1304748>

Gün, M. ve Baldık, Y. (2017). Türkiye’de kamp dışında misafir edilen Suriyeli sığınmacı gençlere yönelik eğitim hizmetleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(14), 287–299.

Kardeş, S. & Akman, B. (2018). Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elementary Education Online*. 10.17051/ilkonline.2018.466333

Levent, F. & Çayak, S. (2017). Türkiye’deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14–1(27), 21–46.

Şeker, B. D. & Sirkeci, İ. (2015). Challenges for refugee children at school in Eastern Turkey. *Economics & Sociology*, 8(4), 122–133

Tol, W., A., Komprou, I. H., Jordans, M. J., Vallipuram, A., Sipsma, H., Sivayokan, S., ... de Jong, J. T. (2012). Outcomes and moderators of a preventive school-based mental health intervention for children affected by war in Sri Lanka: A cluster randomized trial. *World Psychiatry*, 11(2), 114-122. doi: <https://doi.org/10.1016/j.wpsyc.2012.05.008>

Yılmaz, İ. H. (2023). Türkiye'deki Yabancı Uyruklu Çocukların Eğitimi: Kuramsal Tartışmalar, Uygulamalar ve Politika Önerileri. AYBÜ-GPM Rapor Serisi-17. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).

Yılmaz, İ. H. ve Sağıroğlu, A. Z. (2022). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Türkçe ve Ana Dil Becerilerine İlişkin Algıları ve Gündelik Hayattaki Dil Tercihleri. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2022;2 (26): 472-494.

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

**MESLEK YÜKSEKOKULU TURİZM BÖLÜMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BİRLİKTE
ÇALIŞTIKLARI YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARI**

Verda Gizem OĞUL*

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
*Başvuru:*09.06.2023
Revizyon : 28.06.2023
Kabul : 30.06.2023
Orcid Numarası :
0000-0001-7983-390X

Anahtar Kelimeler:
Meslek Yüksekokulu,
Mesleki Eğitim,
Turizm Eğitimi,
Turizm Seyahat,
Turizm Otelcilik,
Turizm Rehberlik, , iş
doyumu, liderlik,
yönetici algısı

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye’de Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Turizm Seyahat İşletmeciliği, Turizm ve Otel İşletmeciliği, Turizm Rehberlik Seyahat bölümlerinde okuyan öğrencilerin okudukları bölüm ile ilgili staj yaparken birlikte çalıştıkları yöneticilerini “Çok faktörlü Liderlik Ölçeği”ne göre nasıl değerlendirdiklerini anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evreni, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik, Turizm Seyahat ve Turizm Rehberlik bölümlerinde okuyan 308 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, staj yapan ya da ücretli olarak çalışan turizm bölümü öğrencilerinin yöneticilerini, dönüştürücü, sürdürücü ve serbestlik tanıyan liderlik türlerinden hangisi ya da hangileri açısından değerlendirdikleri araştırılacak, elde edilen sonuçlar tartışılacaktır.

**PERCEPTIONS OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS OF TOURISM DEPARTMENTS
ABOUT THE LEADERSHIP SKILLS OF THE MANAGERS THAT THEY WORK WITH**

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 09.06.2023
Revised : 28.06.2023
Accepted : 30.06.2023
Orcid Number:
0000-0001-7983-390X
*Keywords:*Vocational
Education, Tourism
Education,
Leadership styles

ABSTRACT

This research was carried out in order to understand how the students studying at Vocational School of Social Sciences, Tourism and Hotel Management, Tourism Guidance and Tourism and Travel Services departments, evaluate their managers, according to the "Multifactor Leadership Scale" while doing their internship related to the department they are studying. The universe of the study consists of students studying in the Tourism departments of the Vocational School of Social Sciences. The sample of the research consists of 308 students who took 2 years associate degree tourism education in Istanbul, who agreed to participate in the study voluntarily.

* Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, İSTANBUL, ogulvgizem@gmail.com

Bu araştırma 9. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumunda (1-4 Kasım 2018, Antalya) sunulmuş ve özet bildiri olarak yayımlanmıştır. Bu çalışma sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: OĞUL V.G. (2023), " Meslek Yüksekokulu Turizm Bölümleri Öğrencilerinin Birlikte Çalıştıkları Yöneticilerinin Liderlik Becerilerine Yönelik Algıları", Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 7 (1).

Giriş

Literatüre bakıldığında liderliğin 400'e yakın tanımının olduğundan bahsedilmektedir. Genel olarak lider, insanların onlardan yapmasını beklediği şeyi yapması ve bunun sonucunda da oluşan kişilerarası etki olarak kabul edilebilir. Liderlik, insanların öğrenme ve uygulama yoluyla geliştirebilecekleri becerilerin bir bileşimidir. Bazen bir grubun üyeleri, belirli bir kişinin liderlik becerilerine sahip olduğunu fark eder ve gayri resmi olarak o kişiyi liderleri olarak seçer (Nelson, 1978). Liderlik bir anlamda kişiler arası etkileşim olarak tanımlandığı için, ülkeden ülkeye ortaya çıkan lider tiplerinin farklılık gösterdiği düşünülmektedir (Luka ve Donina, 2010). ABD'de lider olarak kabul edilen kişi; hatiplik becerilerine sahip, kararlı, hedef odaklı, yaratıcı ve ısrarcı bir kişi iken Letonya'da çalışkan, sorumlu, vicdanlı ve zeki olarak kabul edilmektedir. Japonya'da ise lider Letonya'daki bir liderin sahip olduğu niteliklerin yanı sıra eğitilmiş, disiplinli ve güvenilir özellikleri de eklenmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak, liderlik modellerinin yanı sıra kültüre özgü yeni liderlik yaklaşımlarının da araştırılması gerekliliği bu bağlamda önemini korumaktadır (Çalışkan, 2009). Bu nedenle de hizmet sektöründeki yöneticilerin de liderlik özelliklerini her ülke için kendi içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Hizmet sektörünün ülke ekonomilerinde büyük rol oynadığı her geçen gün daha çok kabul gören bir konudur. Hizmet sektöründeki en büyük ve olmazsa olmaz, ekonominin bel kemiği endüstri de Turizm endüstrisidir. Turizm endüstrisinin içerisinde kültürel varlıklar, doğal kaynaklar, ulaşım, oteller, yemek, alışveriş, ticaret, turistik medya promosyonları ve diğer endüstriler yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, turizm sektöründe hem çalışan, işveren hem de müşteri yönünden memnuniyet bu sebeplerden ötürü büyük önem taşımaktadır. Bir iş yerindeki çalışanların memnuniyetini belirleyen çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bireysel özellikler ve çevresel değişkenler çalışanın iş doyumunu etkileyen en önemli etmenlerdir. Memnuniyeti etkileyen kurum içi etmenler ise; kurumun sahip olduğu organizasyon iklimi, organizasyonun ölçeği, yapısı, kurumun karmaşıklık düzeyi, karar verme süreci ve liderlik olarak belirtilebilir (Tsai, 2008).

Sosyal bir varlık olan insanoğlu için tarih boyunca, amacına ve hedefine ulaşmak oldukça önemli olmuştur. Bu amaçlar için gruplar kurmuş, grupları düzenlemiş, hedefler belirlemiş ve bu hedeflere ulaşmaya çalışmıştır. Bu süreçte de her zaman için grupların başında bir yol gösterene, bir öndere ihtiyaç duyulması nedeniyle bir lider her zaman bulunmuştur. Liderin bir grubun başında bulunabilmesi için, karar veren, neyin elde edilmesi gerektiğini bilen, grubun/örgütün gelişimini örgütsel kaynakların değerli ürün ve hizmetlere ne şekilde çevrilebileceğini, bu kazanımların örgütte pay sahiplerine ne şekilde dağıtılacağını belirleyen kişi olması gerekmektedir (Suiçer ve Türk, 2021).

Turizm endüstrisi, bir organizasyonun başarısının ya da başarısızlığının sıklıkla gerçekleştiği bir hizmet endüstrisidir. Liderlik özellikle de turizm gibi bir hizmet sektöründe yöneticilerin liderlik tarzı, çalışanların performansını etkileyen, refahını ve gelişimini sağlayan çok önemli bir faktördür. Çalışanların performansının iyi olması da müşteriyle yüz yüze olan personellerin niteliğini örgütsel vatandaşlık davranışını üretir ve öne çıkarır. Bu nedenle denilebilir ki hizmet sektöründeki kuruluşların başarısı, sahip olduğu yöneticilerin liderlik becerileriyle pozitif bir ilişki içerisinde. Hizmet sektöründeki turizm kuruluşlarında çalışan bireylerin, misafirlerinin genellikle öngörülemez ihtiyaçlarına bu nedenle her zaman yanıt vermesi gerekmektedir (Nazarian vd., 2020).

Ülkemizde turizm sektörü incelendiğinde, uzun çalışma saatleri, düşük ücretle çalışma zarureti, sezonluk çalışan ihtiyacının daha çok olması gibi nedenler çalışanların iş değiştirmelerinde yüksek devir oranlarının olmasına neden olduğu, yetersiz eğitilmiş kişilerin turizm sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Bu olumsuz durumun ve imajın ortadan kaldırılmasında da turizm sektöründe her kademe görev yapan yöneticilerin liderlik özellikleri büyük önem taşımaktadır (Kuşlivan ve Kuşlivan, 2005). Olumsuz çalışma koşullarına rağmen, çok fazla istihdam sağlayan turizm sektöründe çalışanların iş tatmini ve örgütsel özdeşleşme pozitif ilişki içerisinde olması ve yöneticilerin sahip oldukları liderlik stilleri önemli etkenlerdir.

Turizm sektöründe ve otelcilikte çalışanların performansını artırmada, yüksek kaliteli iş ortaya koymada, çalışanların becerilerini artırmada, liderlerin çok önemli bir rol oynadığını araştırmalar ortaya koymuştur. Turizm işletmelerinde hizmet sürecinin merkezinde olan çalışanlar, etkili bir liderin varlığı ile daha fazla başarılı olurlar (Koyuncu vd, 2013, Çalışkan, 2009, Maxwell ve Steele, 2003). Araştırmada Marmara Üniversitesi Meslek Yüksekokulu turizm seyahat, turizm rehberlik ve turizm işletmeciliği bölümlerinde okuyan öğrencilerin çalıştıkları ya da staj yaptıkları otellerdeki amirleri pozisyonundaki yöneticilerinin sahip olduğu liderlik algılarının Sürdürücü, dönüştürücü ya da

serbestlik tanıyan liderlik türlerinden hangisi olduğunu tespitinin yapılması amaçlanmaktadır (Morçin ve Çarıkçı, 2016).

Araştırmada yer alan liderlik türlerini tek tek inceleyecek olursak:

Dönüşümcü (Transformasyonel) Liderlik

Birer sosyal sistem olarak örgütler sürekli değişim gösterirler. Bu değişimi gerçekleştiren ve planlı bir şekilde örgütün ihtiyacını karşılayan, çevreye uyum sağlayan kurumlar varlıklarını devam ettirmeyi başarırlar. Tüm Dünya çapında 62 ülkede yapılan bir araştırmada Dönüşümcü liderliğin kültürlerarası farklara rağmen dünyada geçerli olup olmadığı araştırılmış ve araştırmaya katılan bütün ülkelerde bu liderlik tarzının geçerli olduğu ortaya çıkmıştır (Serinkan, 2016).

Dönüşümcü lider iş görenlerin hayalleri, ilgileri ve yetenekleriyle ilgilenen, kendilerine güvenmelerini sağlayan bir lider olarak onlara vizyon kazandırmaya çalışmakta, iş başarıyla devam etmesini sağlamak için de iş görenlerle işbirliği içerisinde olmaktadır. Bu durum da işleyişte dönüşümü beraberinde getirmektedir. Dönüşümcü lider kendini ve çalışanını geliştirmeye uygun bir iklim oluşturur ve aynı zamanda da çalışanların girişimciliğini destekler. Her zaman dinamik, belli düşünceleri aşıl原因an, güven veren, ikna edici bireylerdir (Çelik, 1998; Cansüngü, 2015).

Özellikle son yıllarda bilgi teknolojilerindeki ilerleme ve hayatımızda var olan pek çok ürün ve aktivitenin dijitalleşmesi, değişimi kaçınılmaz kılan etmenlerin en başında yer almasını sağlamıştır. Değişimin kaçınılmaz olduğu bu dünyada dönüşümün de büyük hızla gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Tüm bu değişim ve dönüşüm eski usul liderlik anlayışı olan güç ve otoriteyi baskı yapma ve denetleme aracı olarak kullanma anlayışından uzaklaştırarak dönüştüren, teşvik eden, fırsatlar yaratan bir liderlik anlayışına evirmiştir. 1980'lerden bu yana başlayan dönüşümcü liderlik anlayışı günümüzde sağlam temellerde yerini almıştır (Fırat ve Yeşil, 2020). Dönüşümcü liderler, güçlü duygulara hitap eden, ahlaki değerlere önem veren ve iş görenleri bireyselliğin ötesine geçiren kişilerdir. Tüm bunları da benlik gerçekleştirme, bağlılık geliştirme ve içsel ödüllere gerçekleştirmektedir (Boateng, 2012).

Sürdürümcü (Transaksiyonel) Liderlik

Sürdürümcü, bir başka deyişle Transaksiyonel liderlik geleneklere ve geçmişe bağlı olarak hareket eden kuralların ve kültürün taşıyıcısı lider tipi olarak tanımlanır. İşgörenin performansını etkili bir şekilde sürdürülmesi en önemli etmendır. Yetkilerini, çalışanlarını ödüllendirmeyi daha çok çaba göstermeleri için para ve statü verme şeklinde kullanırlar. Sürdürümcü liderler dikkatini daha çok hata, şikâyet ve başarısızlıklar üzerine yoğunlaştırmayı tercih ederler. Bürokrasi, kurallar, makamdan kaynaklanan güç yönetim anlayışlarının vazgeçilmezidir. Ceza sisteminin de yönetimin içerisinde var olduğu bir liderlik yaklaşımıdır (Çelik, 2007).

Güç ilişkilerine dayalı bir mücadele olarak da tanımlanan Sürdürümcü liderlikte, organizasyonun sahip olduğu liderlerin liderlik davranışının etkileşimci olması, iş görenlerin lider ile hem fikir olmalarının sağlanması, çalışanların liderin düşüncelerini kabul etmeleri ve onun belirlediği kurallara uymaları anlamına gelmektedir. Sürdürümcü lider, amaç ve hedefleri açıklığa kavuşturur, hedeflere ulaşıldığında başarının tanınmasını sağlar, beraber çalıştığı bireylerin ve grupların istenen hedeflere ulaşmaları için motive eder, destek sağlar (Boateng, 2012).

Serbestlik Tanıyan (Laissez-Faire) Liderlik

Serbestlik tanıyan liderlik yerine araştırmalarda pasif/kaçıncı ya da liberal liderlik terimi de kullanılmaktadır. Bu liderlik anlayışında lider, isminden de anlaşılacağı gibi bir serbestlik söz konusudur ve otorite kullanmak yerine olaylara daha çok kayıtsız kalmayı, kararı ertelemeyi tercih eder, grup üyelerini kendi hallerine bırakır. Bu tarz liderlik anlayışı daha çok alanında bilgi ve becerileri bakımından uzman kişilerin yenilikçi fikirler geliştirmelerinde kullanılmaktadır (Kılıç vd., 2014).

Bu tarzda bir liderlik anlayışıyla yönetilen bir kurumda liderin otoritesinin ortadan kaldırılması riskiyle karşı karşıya kalınabilir. Bunun nedeni de grubun, lider tarafından ortak bir amaç için, belli hedeflere yöneltilmesinin sağlanamamasıdır. Anarşinin bile bu kaos ortamında ortaya çıkma ihtimalinin olması otoritenin hiç olmaması ya da ortadan kaldırılmasıyla sonlanabilir. Diğer taraftan iş gören bir kontrol mekanizması bulunmadığı için kendisinde bir kontrol mekanizması geliştirebilir ve işleri daha yaratıcı ve üretmek bir şekilde sonlandırabilir. Ancak örgüt içerisinde bu yönetim tarzında bir bağ söz konusu olmadığı için, en ufak bir sorunda dağılma tehlikesi ile karşı karşıyadır (Açık Ders, Ankara Üniversitesi, 2023).

Araştırmanın amacı; turizm sektöründe öğrenciliği süresince çalışmış ya da turizm sektöründe staj yapmış meslek yüksekokullarının turizm bölümlerinde (Turizm Seyahat, Turizm otelcilik, Turizm rehberlik) bölümlerinde okuyan öğrencilerin seyahat ve konaklama hizmetlerinde birlikte çalıştıkları yöneticilerini, liderlik stilleri bakımından nasıl algıladıklarını ve ne tür bir lider olmalarını beklediklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma konusu bugüne kadar farklı sektörlerde çalışanların liderlik algılarını incelenmesine rağmen, turizm sektöründe ara eleman olarak çalışan ve/veya çalışacak olan öğrencilerin liderlik algılarına yönelik çalışmaların yetersizliğinden dolayı literatüre ve yöneticilere katkı sağlayacağı düşünülmüş ve belirlenmiştir. Türkiye’de turizm sektöründe çalışanlara görevlerinin ötesinde çalışan performans ve sorumluluk yüklenmektedir. Bu da sektörde özellikle ara eleman olarak çalışan turizm meslek yüksekokulu mezunu öğrencilerin sektördeki orta ve üst kademe yöneticileri nasıl algıladıkları sorusunun yanıtını müşteri ve çalışan memnuniyetini sağlamak adına daha önemli hale getirmektedir.

Araştırma sonucunda; turizm sektöründeki yöneticileri, stajyerlerinin ve orta kademe çalışanlarının liderlik algıları ile ilgili önemli bilgiler elde edilecektir. Ayrıca, çalışanların yöneticilerini nasıl algıladıkları ile ilgili elde ettikleri veriler ışığında, çalışanların performansının artırılmasına yönelik yönetsel kararların verilmesinde bu çalışmadan elde edilecek sonuçlar etkili olacaktır. Elde edilen bilgilerin turizm işletmeleri yöneticileri ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Akdoğan (2002) tarafından Yüksek Lisans tezinde Türkçe’ye uyarlanan “Çok faktörlü Liderlik Ölçeği” (Multifactor Leadership Questionnaire) 2 senelik Meslek Yüksekokulu Turizm bölümlerinde okuyan öğrencilere uygulanmıştır. Böylelikle meslek yüksekokulu Turizm bölümleri öğrencilerinin çalıştıkları kurumlardaki yöneticilerinin ne tür bir lider olmalarını bekledikleri ve iş doyumlarının liderlik türüne göre nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konulmuştur. Araştırmada yer alan Çok faktörlü liderlik ölçeğinin alt boyutları; insan odaklı liderlik, yapısal liderlik, dönüşümcü liderlik ve karizmatik liderliktir. Araştırma yapılırken ölçeğin uygulanacağı öğrencilerin mutlaka staj yapmış olması ve/veya çalışmış/çalışıyor olması gerekliliği belirlendikten sonra ölçeğe yanıt vermeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda Meslek yüksekokulu Turizm bölümü öğrencilerinin kendi meslek alanlarında çalışacakları yöneticilerinin ne tür bir liderlik davranışına sahip olmalarını bekledikleri ve kendi kişisel iş doyum düzeylerinin ne olduğu test edilmiştir.

Büyük bir özveriyle çalışan turizm çalışanları, turizm işletmelerinin geleceği gerekse ülke ekonomisi ve ülke turizmi için önemli bir konumdadır. Bu çalışma, Meslek Yüksekokulu Turizm bölümü öğrencilerinin liderlik davranışlarının motivasyon düzeylerini, mesleki eğitim öğrencilerinin bir çalışan olarak liderlik davranışlarından beklentilerini ve ayrıca bu çalışanların iş doyum düzeylerini incelemektedir. Araştırmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Öğrencilerin liderlik algıları cinsiyete, okudukları bölüme, yaşa, mesleki deneyime göre farklılık göstermekte midir?
2. Öğrenciler yöneticilerinin sahip olduğu liderlik özelliklerini nasıl algılıyor?

Evren ve Örneklem

Araştırma, meslek yüksekokulu öğrencilerinin ara eleman olarak çalıştıkları kurumlardaki yöneticilerinin ne tür bir lider olmalarını beklediklerini ortaya koymak üzere düzenlenmiştir. Araştırmanın evrenini 2017 ve 2018 Öğretim yıllarında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda okuyan ve staj yapmış ya da çalışıyor olan 308 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler, çok faktörlü liderlik ölçeği ve İş Doyumlarını ölçmek amacıyla anket soruları aracılığıyla toplanmıştır. Ölçekte bulunan 36 ifadenin ölçtüğü liderlik stilleri 3 genel faktör altında oluşmaktadır. İfadeler “Hiçbir zaman”dan “Daima”ya kadar 6 aşamalı likert tipi ölçekle değerlendirilmiştir. Araştırmanın verilerinin çözümlenmesinde kıstas olarak cinsiyet, yaş, bölüm, mesleki deneyim, staj deneyimi ve süresi, mesleki deneyim süresi gibi bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır.

Araştırmada örneklem seçiminde tesadüfi örnekleme yöntemlerinden basit rastlantısal örneklem yöntemi belirlenmiştir. Basit tesadüfi örnekleme, örneğe seçilecek ana kütle birimlerinin her birine eşit seçilme şansı veren örnekleme yöntemine denir (Çakır, 2000).

Sonuçlar

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi uygulanmıştır ve uygulanan anketlerden 308'i geçerli olmuştur. Anket formu Akdoğan'ın yüksek lisans tezinde akademisyenlere uygulamasından uyarlanmış ve 2 bölümden oluşmaktadır. 1.bölümde Meslek Yüksekokulu Turizm Bölümlerinde okuyan öğrencilerin demografik özelliklerini saptamak için (yaş, cinsiyet, sınıf, lise eğitimi sırasında staj yapıp yapmadığı, üniversite eğitimi süresinde staj yapıp yapmadığı, maaşlı bir işte çalışıp çalışmadığı, çalışılan yer ve süresi bilgilerini içermektedir. 2. bölümde ise Akdoğan tarafından Türkçe'ye uyarlanmış "Çok faktörlü Liderlik Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırmada toplanan veriler SPSS programında analiz edilerek sonuçlara ulaşılmıştır. Ölçekten elde edilen verilerin analizinde öncelikle frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama (X) değerlerine yer verilmiş, İki bağımsız grubun anlamlılık düzeylerinin tespitinde t- Testi, İkiden fazla grubun ortalamaları karşılaştırılırken Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

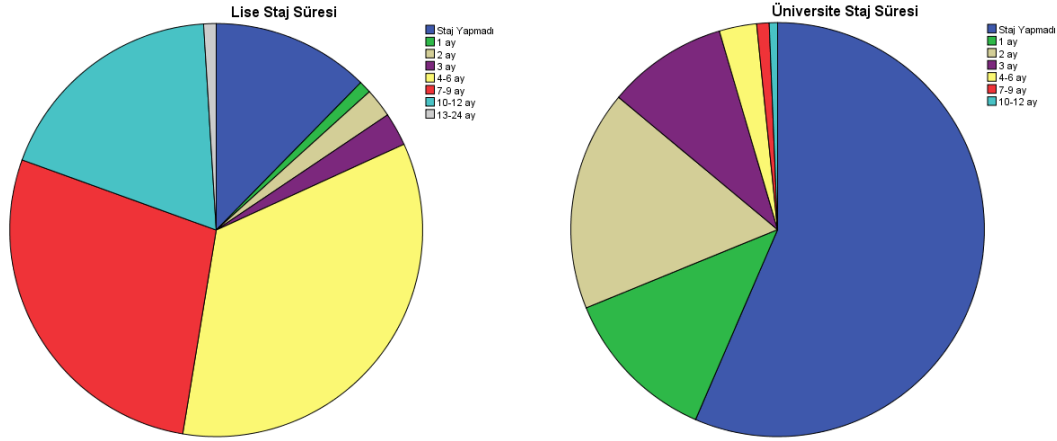
Demografik Dağılımı inceleyecek olursak; Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %47,1'i Turizm Otel İşletmeciliği bölümünde okumaktadır. Marmara Üniversitesi Turizm bölümlerinde okuyan öğrencilerin dağılımına bakarsak, genel olarak bu dönemdeki Turizm Otel İşletmeciliği bölümünün kontenjanı, Rehberlik ve Seyahat bölümlerinin yaklaşık olarak 2 katı olduğu görülmektedir (<https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans.php?y=107250137>). Araştırmaya katılan öğrencilerin f=%49,7'si 1. Sınıf, %50,3'ü 2. Sınıf öğrencisidir. Yine öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde %58,4'ünün (180 öğrenci) kadın, %41,6 (128 öğrenci) ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırmada verilerin daha düzenli olması adına demografik bilgilerde yaşlar gruplanarak sorulmuştur. Araştırmada yer alan öğrencilerin %47,7'si 18-20 yaş aralığında, %43,8'i 21-24 yaş aralığında, %26'sı ise 25-28 yaş aralığında yer almaktadır (Tablo-1). Turizm bölümlerinde okuyan 308 öğrencinin %87,3'ü lisede okurken bir turizm kuruluşunda staj yaparken, %12,3'si (38 öğrenci) staj yapmadığını belirtmiştir (Tablo 1). Ayrıca %43,5'i Meslek Yüksekokulunda şimdiye kadar eğitimleri süresinde staj yaptıklarını belirtirken, %56, 5'i ise halen staj yapmadıklarını belirtmişlerdir. Lise ve Üniversite yılları içerisinde bir turizm kuruluşunda çalışıp çalışmadıkları sorulduğunda ise, %70,5'i çalıştığını, % 29,5'i ise çalışmadığını belirtmiştir. Staj ve maaşlı çalışmak açısından buradaki demografik verilere bakacak olursak araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmının staj ve çalışma hayatı içerisinde bir iş yeri deneyimi olduğunu, ayrıca bir yönetici ile birlikte çalıştıklarını görmekteyiz.

Tablo:1 Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Turizm Bölümlerinde Okuyan Öğrencilere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Bölüm	Frekans (f)	Yüzde%
Turizm Otel İşletmeciliği	145	47,1
Turizm Rehberlik	86	27,9
Turizm Seyahat	77	25,0
Toplam Öğrenci Sayısı	308	100
Yaş	Frekans	Yüzde
18-20 yaş	147	47,7
21-24 yaş	135	43,8
25-28 yaş	26	8,4
Toplam Öğrenci Sayısı	308	100
Lisede Staj yapmış mı?	Frekans	Yüzde
Evet	269	87,3
Hayır	39	12,7
Toplam	308	100
Üniversitede Staj Yapmış mı?	Frekans	Yüzde
Evet	134	43,5
Hayır	174	56,5
Toplam	308	100

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin lise ve üniversitede staj yapmış olma bilgileri Tablo 2’de verilmektedir. Bu öğrencilerin mezun olmadan önce staj yapma zorunlulukları bulunmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin (308 öğrenci) 38’i (%12,3) lise yıllarında bu alanda staj yapmamıştır. Ancak anket sadece hayatının bir döneminde mutlaka turizm alanında staj yapmış ya da çalışmış/çalışan öğrencilere uygulandığı için, bu 38 öğrencinin içerisinde olmasa bile üniversitede staj yapan ya da çalışanlar içerisinde yer almaktadır. Üniversitede henüz staj yapmayanların oranı %56,5’tir. Lise döneminde araştırmaya katılan öğrenciler en fazla 7-9 ay arasında (%27,9) staj yapmıştır. Bunu 10-12 ay arasında %18,5 staj oranı takip etmektedir. Üniversitede yapılan staj sürelerine bakacak olursak öğrencilerin %17,2’sinin 2 ay, %12,32’ünün 1 ay, %9,4’ünün ise 3 ay staj yaptığını görmekteyiz.

Tablo 2: Lise ve Üniversite Süresince Yaptıkları Staj Süreleri

Sorulan 36 sorunun KMO değeri=0,912 çıktığı görülmektedir. Bu da faktör analizine uygun bir verimizin olduğunu göstermektedir. Ölçekte Sürdürümcü, Dönüşümcü ve serbestlik tanıyan liderlik boyutları ve bunların alt boyutları incelenmiştir. Ölçekte yer alan her bir maddenin Cronbach α değeri 0,800 üzerinde çıkmış, tüm ölçek maddelerinin ortalama Cronbach α = 0,890'dır. Tablo 3'te görüldüğü gibi Turizm Bölümlerinde okuyan öğrencilerin yöneticilerini değerlendirirken liderlik türlerinden en çok Dönüşümcü Liderlik özelliklerine sahip olmalarını istedikleri söylenebilir (Ort=3,3194). Skewness Kurtosis değerlerine bakıldığında var olan verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Problem cümlelerinin testini yapmak için araştırmada tek yönlü Anova ve T-test yöntemleri analizler için kullanılmıştır.

Tablo 3. Liderlik Alt Boyut Ortalamaları

	Ortalama	Std. Sapma	N
Dönüşümcü Liderlik	3,3194	,85417	308
Sürdürümcü Liderlik	2,8206	,71090	308
Serbestlik Tanıyan Liderlik	2,9407	,66485	308

Liderlik türleri ile bölümler arasında bir korelasyon olup olmadığına bakıldığında anlamlı bir fark görülmezken maaşlı iş ve yaş (18-20 ve 21-24 yaş grubu, sig.=0,03) ile dönüşümcü liderlik arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Turizm bölümü öğrencilerinin birlikte çalıştıkları yöneticilerini liderlik algısı yönünden nasıl değerlendirdiği ile ilgili olan maddeleri tek tek inceleyecek olursak:

Öğrenciler önemli konularda bir sorunla karşılaştıklarında yöneticilerinin %36'sının her zaman yanında olacağını, %20,5'inin ise genelde yanında olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası yöneticilerinin genel olarak yanında olduğunu düşünmektedir. Yöneticilerinin genel olarak gelecekle ilgili iyimser konuşmalarda bulunmaktadır %46,4.

11. Madde Amaçlanan hedeflere ulaşmak için çalışanların sorumluluklarını detaylı bir biçimde belirler maddesine de Turizm öğrencilerinin %50,0'si genellikle diye yanıt vermiştir. Yöneticilerin bazen %31,2 kendileriyle güdüleyici konuşmalar yaptığını belirtirken, %43,5'i ise daha sıklıkla motivasyonel konuşmalar yaptıklarını söylemiştir.

Öğrencilerin, % 46,4'ü hedeflenen performans sonuçlarına ulaşmak için çalışanlardan beklentilerinin neler olduğunu öğrenir ve onlardan neler beklediğini açıkça belirtir demiştir. %26,0'sı da bunun bazen gerçekleşeceğini düşünmektedir. Turizm öğrencilerinin %49,0'ı yöneticilerinin kendileri için güç ve güven duygusu sergilediğini belirtmektedir. %25'i de bazen de olsa bu duyguyu hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %55,2'si kurum vizyonunu sıklıkla yöneticilerinden

duydıklarını belirtirken, %27,9'u ise daha az duydıklarını düşünse de vizyon hakkında bilgilerinin olduğunu ve içeriği de bildiklerini vurgulamışlardır.

Çalışanlara genel anlamda %47,6 görevlerini nasıl tamamlayacağı konusunda yeni bakış açıları önerir. %26 oranında da sıklıkla yeni bakış açıları önermektedir. Bu maddeler Turizm Otelcilik, Turizm Seyahat ve Turizm Rehberlik bölümü öğrencilerinin liderlik algılarının dönüşümcü liderlikle uyumlu olduğunun bir diğer göstergesidir.

Öğrencilerin dönüşümcü liderlik ile aldıkları maaş arasında bir ilişki olduğu araştırmanın elde edilen sonuçları arasındadır. Bu öğrencilerin yöneticilerini bir dönüşümcü lider olarak dönüşümü kurumsallaştıracaklarını söyleyebiliriz.

Öneriler

Turizm sektöründeki liderler, sektörün dinamiklerini ve işletme süreçlerini iyi anlayan kişilerdir. Turizm liderlik algısı, turizm sektöründe lider olarak kabul edilen kişilerin ve kurumların sahip olduğu nitelikler, davranışlar ve değerler hakkındaki algıları ifade eder. Bu nedenle de lider pozisyonundaki kişilerin hangi tür lider oldukları tüm kuruma yansıtacağı için oldukça önemlidir. Liderlik algısı, turizm sektöründeki liderlerin etkisiyle şekillenir ve çalışanlar, diğer işletmeler, turistler ve hatta hükümetler tarafından değerlendirilir.

Bu çalışma ortaya koymuştur ki öğrenciler, liderlerin geleceği öngörebilme yeteneğine ve sektördeki gelişmeleri takip etmelerine değer vermektedirler. Liderlerin net bir vizyon belirlemeleri ve stratejik kararlar alabilmeleri beklenir. Turizm bölümlerinde okuyan öğrencilerin liderlik algısı açısından, liderlerin yenilikçi ve yaratıcı fikirlere açık olmalarını beklerler. Son yıllarda meydana gelen hızlı değişime ve dönüşüme Turizm sektörünün de sürekli olarak kendisini değiştirerek ve yeniliklere ayak uydurarak tüm faydalı yenilikleri kurumlarında bulundurmaları ve uygulamaları oldukça önemlidir.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu ön lisans Turizm Bölümlerinde okuyan öğrenciler, staj yaparken ya da çalışırken yönetici pozisyonunda bulunan kişinin dönüşümcü liderlik özelliklerine sahip olmalarını istemektedirler. Buradan da öğrencilerin bir dönüşümcü lider ile birlikte çalışarak, yöneticisi pozisyonundaki kişinin etkisiyle yeniliğe, dönüşüme açık bir kurumda çalışmak istediklerini belirtebiliriz. Ayrıca, dönüşümcü bir liderden beklenen, astların duygu, düşünce, inanç, beklenti ve değerlerinin dönüştürülmesine de önem verilmesi, turizm bölümü öğrencilerinin performanslarını artırmak için önemli bir etmendir.

Ön lisans Turizm bölümü öğrencilerinin staj yaparken ya da maaş karşılığı çalışırken birlikte çalıştıkları yöneticilerini vizyoner bulduklarını görmekteyiz. Bu nedenle turizm sektöründe işverenler bir değişim yapmak istediklerinde orta kademe ve bir üst kademedeki yöneticilerden de çalışanların durumunu ve görüşünü alarak bir yeniliği kurumlarında uyguladıklarında başarılarının katlanacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Açık Ders, Ankara Üniversitesi, (2023). Liderlik Kuramları.
https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjoweS0vuX_AhUAAAAAHQAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Facikders.ankara.edu.tr%2Fpluginfile.php%2F144485%2Fmod_resource%2Fcontent%2F0%2Fders%25205%2520liderlik%2520kuramlar%25C4%25B1.pdf&psig=AOvVaw3AV2ttD_Oej3AeE8j7KucG&ust=1688025300132000&opi=89978449 (13.04.2023)
- Akdoğan, E., (2002). Öğretim Elemanlarının Algıladıkları Liderlik Stilleri İle İş Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boateng, C., (2012). Evolving Conceptualization of Leadership and Its Implication for Vocational Technical Education. World Journal of Education. Vol. 2No.4, pp. 45-54.
- Cansüngü, O., (2015). İlk ve ortaokul müdürlerinin liderlik davranışlarının öğretmenlerin iş tatmin düzeyleri üzerindeki etkisi ve bir uygulama. İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Çakır, F. (2000). Sosyal bilimlerde istatistik. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1.Baskı.
- Çalışkan, S.C., (2009). Turizm İşletmelerinde Liderlik Tarzları ve Lider Üye Etkileşimi (LÜE) Üzerine bir Çalışma. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 11 Sayı 2 ss.219-241.
- Çelik, V., (1998). Eğitimde Dönüşümcü Liderlik. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, cilt.16, Sayı. 16, Ss. 423-442.
- Fırat, İ. Ve Yeşil, S. (2020). Dönüşümcü Liderlik Özelliklerinin İşletmenin Yenilik Yeteneği ve Performansı Üzerindeki Etkisi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 13 Sayı.2 ss. 40-57. DOI: 10.18221/bujss.771266
<https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans.php?y=107250137> (10.05.2023)
- Kılıç, R., Keklik, B., Yıldız, H., (2014). Dönüştürücü, Etkileşimci ve Tam Serbesti Taniyan Liderlik Tarzlarının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Yönetim ve Ekonomi. Cilt.21, Sayı. 2, Ss.249-268.
- Koyuncu, M., Burke, R.J., Astakhova, M., Eren, D., ve Çetin, H., (2013). Servant leadership and perceptions of service quality provided by front-line service workers in hotels in Turkey. International Journal of Contemporary Hospitality Management Vol. 26 No. 7,pp. 1083-1099.
- Kuşluvan, Z., ve Kuşluvan, S., (2005). Otel İşletmelerinde İş ve İşletme ile İlgili Faktörlerin İşgören Tatmini Üzerindeki Görece Etkisi: Nevşehir Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, ss. 183-203
- Luka, I., ve Donina, A., (2010). Developing students' leadership skills in tourism studies.
<https://www.researchgate.net/publication/280577164> (10.05.2023).
- Maxwell, G., ve Steele, G., (2003). Organisational Commitment: a Study of Managers in Hotels. International Journal of Contemporary Hospitality Management. Vol. 15/7 pp. 362-369.
- Morçin, S. E., ve Çarıkçı, İ., H., (2016). Dönüştürücü/Etkileşimci Liderliğin İş Tatminine Etkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü: Antalya'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.21, S.1, ss.97-112.
- Nazarian, A. Atkinson, P., Foroudi, P., Edirisinghe, D., (2020). Leaders or organisations? A comparison study of factors affecting organisational citizenship behaviour in independent hotels. International Journal of Contemporary Hospitality Management Vol. 32 No. 6, 2020. DOI 10.1108/IJCHM-05-2019-0463

Nelson, R.E, (1978). *Methods and Materials for Teaching Occupational Survival Skills. Leadership. Curriculum Publications Clearinghouse, Western Illinois University, 16B Horrabin Hall, Macomb, Illinois 61455.*

Serinkan, C., (2016). *Değişim İçinde Olan İşletme Yöneticilerinin Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderliğe Yönelik Yaklaşımları*

<https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwi>

[o3-Hgs7b_AhUAAAAAHQAAAAAQAw&url=https%3A%2F%2Fdergipark.org.tr%2Ftr%2Fdownload%2Farticle-file%2F875736&psig=AOvVaw1s6zHiL4ctQTI4ZB42PnRD&ust=1686407530919479](https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwi)

(24.05.2023)

Suiçer, M. ve Türk, O., (2021). *Turizm İşletmelerinde Otantik Liderlik. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler. Detay Yayıncılık, Editör. Şekeroğlu, B. Ankara. Ss. 20-30.*

Tsai, C-W., (2008). *Leadership Style and Employee's Job Satisfaction in International Tourist Hotels. Advances in Culture, Tourism, and Hospitality Research, Volume 2, pp. 293-332.*

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

TURİZM VE ÇOCUK İLİŞKİSİ: TURİZM İLE ÇOCUĞU İLİŞKİLENDİREN
ÇALIŞMALAR YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR DEĞERLENDİRME

Gizem ŞAHİN*, Orhan AKOVA**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p>Makale Tarihiçesi: Başvuru:11.01.2023 Revizyon :16.01.2023 Kabul : 17.01.2023 Orcid Numarası : 0000-0002-6184-8350 0000-0001-7740-2938</p> <p>Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Turizm ve Çocuk, VOSviewer</p>	<p>Amaç: Makalenin amacı, bibliyometrik analiz yaklaşımını kullanarak "turizm ve çocuk" konularında yapılmış olan çalışmaların VOSviewer veritabanı temelinde değerlendirilerek bu alanda çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için yol gösterici güncel veriler sunmaktır.</p> <p>Tasarım/Yöntem: İlgili çalışmalara erişim için Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılmış ve literatürü analiz edebilmek amacıyla VOSviewer yazılımından faydalanılmıştır. Literatürde öncü eğilimleri bulmak için 1975-Aralık 2022 dönemi boyunca WoS veri tabanının yardımıyla 125 çalışma bulunmuştur. İncelenen çalışmalar temelinde turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklar ele alınmıştır.</p> <p>Sonuçlar: Alanda yapılan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmıştır. 2000'li yıllarda yayınlar bağlamında değişken süreçler yaşanmıştır ve esas artışlar 2020 yılı sonrasında gözlemlenmiştir. Alanda yapılan atıfların da 2018 yılı itibarıyla de ciddi bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Çalışmaların %40.80'lik bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde görülmektedir. En yüksek atıf alan çalışma, Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan "AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care" dir. En çok kullanılan anahtar kelimeler, "tourism" "children" ve "child sex tourism"dir. En çok katkıda bulunan ülke, Avustralya; en çok katkı sağlayan kuruluş ise Southern Cross University'dir. Alanda en üretken yazar, Antonia Canosa, en verimli kaynak ise Tourism Recreation Research'dir.</p> <p>Özgün Değer: Yapılan çalışma, WoS veritabanını kullanarak "turizm ve çocuk" başlığı altında en güncel bilgileri vererek araştırmacılar için yol haritası oluşturmaktadır. Yabancı literatürde yapılmış olan benzer yöntemle sahip çalışma, 2016 yılında yayınlanmış olup belirli kaynakları ele alarak sistematik literatür taraması yapmıştır. Yapılan çalışmada ise 2018 yılı sonrasında ilgili alanda yapılan yayınlarda önemli artışlar gözlemlenmiş ve 1975-2022 yılları arasındaki tüm bibliyometrik veriler 125 adet kaynak ile değerlendirilmiştir.</p>

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND CHILDREN: A BIBLIOMETRIC
EVALUATION OF STUDIES RELATED TO TOURISM AND CHILDREN

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article History: Received: 11.01.2023 Revised : 16.01.2023 Accepted : 17.01.2023 Orcid Number: 0000-0002-6184-8350 0000-0001-7740-2938</p> <p>Keywords: Bibliometric Analysis, Tourism and Children, VOSviewer</p>	<p>Purpose: The aim of the article is to evaluate the studies on "tourism and children" on the basis of the VOSviewer database, using the bibliometric analysis approach, and to provide up-to-date data guidance for researchers who would like to reserach in this field.</p> <p>Design/Method: Web of Science (WoS) database was used to access related studies and VOSviewer software was used to analyze the literature. To find leading trends in the literature, 125 studies were found with the help of the WoS database over the period 1975-December 2022. Based on the studies examined, publications and citations in the field of tourism and children, Web of Science categories, analysis of the most cited publications, the most used keywords, the most contributing countries, the most contributing organizations, the most productive authors, and the most productive authors of the publications. Many sources were discussed.</p> <p>Results: The first publication in the field was found in 1992. In the 2000s, variable processes were experienced in the context of publications, and the main increases were observed after 2020. It is seen that the citations made in the field also have a serious increase as of 2018. 40.80% of the studies are seen in the category of Hospitality Leisure Sport Tourism. The most cited work is "AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care" by Richter and Norman (2010). The most used keywords are "tourism" "children" and "child sex tourism". The largest contributor is Australia; The largest contributor is Southern Cross University. The most prolific author in the field is Antonia Canosa, and the most productive resource is Tourism Recreation Research.</p> <p>Original Value: The study creates a roadmap for researchers by providing the most up-to-date information under the heading of "tourism and children" using the Wos database. The study, which has a similar method in foreign literature, was published in 2016 and made a systematic literature review by considering certain</p>

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Doktora Öğr. gizem.sahin@yeniyuzyil.edu.tr

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, oakova@istanbul.edu.tr

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: ŞAHİN G, AKOVA O. (2023), " Turizm Ve Çocuk İlişkisi: Turizm İle Çocuğu İlişkilendiren Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Bir Değerlendirme", Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 7 (1).

Giriş

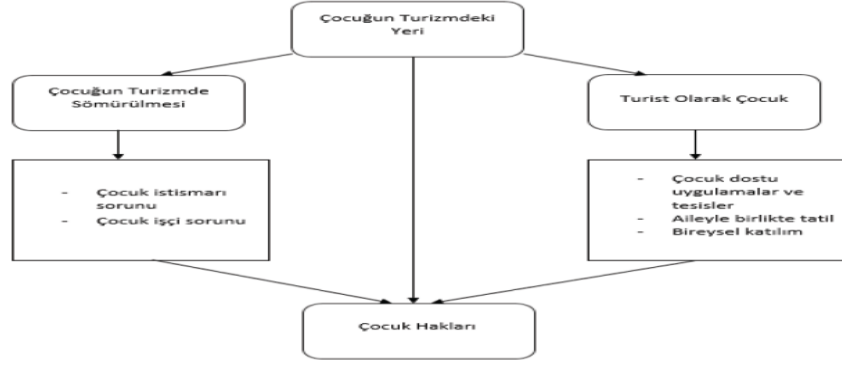
Turizm, her yaşta bireyi etkileyebilen, davranışlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere sahip olan bir olgudur. İnsanların belirli süreler ile buldukları yerden ayrılarak farklı destinasyonlara gerçekleştirdikleri seyahatler, yaşadıkları deneyimlere göre şekillenebilmektedir. Özellikle, yaşadıkları deneyimler çerçevesinde etkilenen gruplardan biri de çocuklardır. Küçük yaşlarda yaptıkları seyahatler zihinlerinde farklı şekillerde yer edinerek, turizme karşı farklı algılar geliştirmelerini sağlayabilmektedir. Turizm literatüründe genel olarak alana dair olgular, yetişkin bireylerin temelinde ele alınarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda çeşitli sonuçlar ortaya konmaktadır. Seyahat ve turizm konusunda sadece yetişkinler üzerine yoğunlaşan araştırmalar, çocukları da ilgilendiren bu alanda onların temsiliyetini azaltmaktadır (Kotíková & Schwartzhoffová, 2016: 190). Çocuklar buldukları konuma rağmen, çocuklar turizme yönelik araştırmalarda yeterli düzeyde yer bulamamaktadırlar. Aile turizmi temelinde yapılan değerlendirmelerde yer alan çocuklar, hem kendilerinin tatil alanlarını hem de kendi ailelerinin tercihlerini etkileyecek “çocuk dostu” konseptlerin konusu haline gelmiştir (Emir ve Pekyaman, 2010; Tabak & Tamer, 2022; Miral-Çavdırılı & Adan-Gök, 2022). Çocukların alanlarını onların lehine çevirecek olan “çocuk dostu” konseptlerle birlikte çocuklara seyahatlerini kolaylaştıracak imkânlar tanınsa da onların perspektiflerini değerlendiren çalışmaların yeterli olmayışı onların bu süreçteki etkilerini belirleme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, çocuklar sadece turizmin talep tarafında yer almamaktadır. Yapılan çalışmalarda çocuk işçiliği kavramları da ön plana çıkmaktadır. “Çocuk işçiliği ve çocuk seks işçiliği” kavramları ile çocukların yaşadıkları sömürüler ve haklarının ihlal edilmeleri konuları da ele alınmaktadır.

Turizm alanı ile ilişkili olarak çeşitli konularda bibliyometrik çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli alanlarda yapılmış olan çalışmaların bütüncül olarak değerlendirilebilmesi için literatürün sistematik olarak taranması araştırmacılar için kaynak oluşturmakta ve onlara araştırma konusu bağlamında fikirler verebilmektedir. Nitel ve nicel yöntemler temelinde ele alınan taramalarda bibliyometrik analiz de dikkat çekici bir metot olarak görünmektedir (Seyran, 2021). Turizm alanında da çeşitli konularda yol gösterici olması bağlamında bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Turizm alanı ve araştırmaları (Hall, 2011; Koseoglu, Rahimi, Okumus, & Liu, 2016) sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm (Ninerola, Sanchez-Rebull, & Hernandez-Lara, 2019; Della Corte, Del Gaudio, Sepe, & Sciarelli, 2019), akıllı turizm (Johnson & Samakovlis, 2019), macera turizmi (Cheng, Edwards, Darcy, & Redfern, 2018), erişilebilir turizm (Qiao, Ding, Zhang, & Yan, 2022), COVID-19 ve turizm (Utkarsh & Sigala, 2021) ve kültür turizmi (Kumar, Sureka, & Vashishtha, 2020) gibi çeşitli konularda bibliyometrik çalışmalara rastlanabilmektedir. Bununla birlikte, turizm ve çocuk temelinde bibliyometrik analiz ve literatür taraması yapılan çalışmalar da bulunmaktadır (Feng ve Li 2016; Çilesiz & Durmuş-Aydın, 2022). Çilesiz ve Durmuş-Aydın (2022) YÖK akademik sisteminde yer alan makaleleri taramıştır. Feng ve Li (2016) ise 48 makale üzerinden literatür taraması yapmıştır. Bu çalışmada ise, WoS veritabanında bulunan 125 adet çalışmaya ulaşılarak güncel veriler sunulması hedeflenmiştir. Yapılan çalışmada, WoS veri tabanı temelli alan yazını ele alması ve güncel süreçleri değerlendirmesi nedeniyle önem taşımaktadır. Feng ve Li (2016) tarafından ele alınmış olan taramada 48 çalışma ele alınmıştır; fakat ilgili süreç sonrasında turizm ve çocuğa yönelik yayınlarda ve atıflarda dikkate değer artışlar görülmüştür. Bu nedenle, ilgili alana yönelik güncel bir bibliyometrik değerlendirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlgili çalışma, alanda çalışmalar yapacak araştırmacılar için güncel veriler sunarak, alandaki değişimler ortaya koyulabilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Turizm ve çocuk teması literatürde çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır. Çocuklar hem turist olarak hem de turizmde sömürü unsuru olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu ilişki, Yalçınkaya, İstanbullu-Dinçer ve Dinçer (2019)'in yaptıkları çocuğun turizmdeki yerini ifade eden Şekil 1' de ortaya koyulmuştur.

Şekil 1. Çocuğun Turizmdeki Yeri

Kaynak: Yalçinkaya, İstanbullu-Dinçer ve Dinçer, 2019: 1025

Turizmde çocukları ele alan araştırmalarda “gri alanlar” olarak ifade edilen (Kotíková & Schwartzhoffová, 2016: 190) çocuk işçiliği (Winkler, 2006; Magablić & Naamneh, 2010; Jiménez, Serrano-Barquín, Villarreal, & Martínez, 2022) veya çocuk seks işçiliği (George ve Panko, 2011; Hall, 2011; Buckingham, 2015) perspektifleri turizmde çocuğun sömürüldüğü alanlar olarak görülmektedir. Çocuklara yönelik cinsel sömürüyü tetikleyen pek çok unsur bulunmaktadır. En temelde değerlendirilen, yoksulluk olsa da ticari amaçlı sömürülerin tek gerekçesi olarak ifade edilememektedir. Tüketimcilik, kültür, ekonomik eşitsizlikler, sosyal ve politik istikrarsızlık, çevre, yolsuzluk, suçların bildirilmemesi, yasaların olmaması ve/veya yetersiz olması, kötü uygulama, ilgi eksikliği ve borç yükü gibi çok çeşitli sebepler ilgili sömürüye neden olabilmektedir (Bah, 2021). Ayrıca, çocuk işçiliği çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkiler değerlendirildiğinde (Plüss, 1999);

- Çocuğu saatlerce tek bir iş yerine bağlamaktadır.
- Çocuğu tehlikeli ortamlara veya faaliyetlere maruz bırakmaktadır.
- Çocuğu ciddi fiziksel, sosyal ve psikolojik baskı altına sokmaktadır.
- Çocuğa çok fazla sorumluluk yüklemektedir.
- Çocuğa adil bir ücret ödememektedir.
- Çocuğun okula gitmesini veya ileri eğitim görmesini engellemektedir.
- Çocuğun kölelik veya cinsel sömürü gibi kötü olgular benlik saygısına zarar vermektedir.
- Çocuğun sosyal ve psikolojik gelişiminin önünde durmaktadır.

Çocukların turizm bağlamında bir sömürü unsuru haline gelmesi hem sosyal hem de ekonomik olarak çocuğun yaşamı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çocuklar yaşlarına göre büyük sorumlulukların altına girerek, emeklerinin sömürülmesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca, kölelik veya cinsel sömürü gibi karşılaşılan olumsuz durumlar da çocukların benlik saygısına zarar vererek ciddi psikolojik sonuçlar doğurabilecektir.

Turizm pazarlaması bağlamında da çocuklar önemli bir yere sahiptir. Çocuklar seyahatlere katılan, seyahatin şekline karar veren ve seyahatleri etkileyici bir konumda da bulunmaktadır (Cullingford, 1995; Blichfeldt B., Pedersen, Johansen, & Hansen, 2010; Blichfeldt, Pedersen, Johansen, & Hansen, 2011). Bu duruma rağmen, özellikle büyük bir tatil için yurtdışına seyahat söz konusu olduğunda, çocuklar bir bütün olarak turizm endüstrisinin hedef kitlesi değildirler. Genelde, ebeveynlerinin yaptığı seçimlere boyun eğdikleri ve ebeveynlerinin özel tatil türü veya yer seçimi üzerinde çok az ikincil etkiye sahip oldukları varsayılmaktadır (Cullingford, 1995).

Şekil 2. Çocukların Yetişkin Planlarına Katılımı

Kaynak: Horelli, 1998: 227

Çocukların yetişkin planlarına katılım düzeyleri Şekil 2’de gösterilmektedir. Arnstein (1969) tarafından yapılan “*A Ladder of Citizen Participation*” başlıklı makalede ele alınan ve Horelli (1998) tarafından daha sonra uyarlanan sekiz seviye bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; manipülasyon, terapi,

bilgilendirme, danışma, yerleştirme, ortaklık, delege güç ve vatandaş kontrolüdür (Arnstein, 1969: 217). Horelli (1998) çalışmasında, bu basamakları beş seviye olarak ele almış ve ilk seviyede çocukların plan sürecine adaptasyonuna yer vermiştir. İkinci ve üçüncü seviyede çocukların dinlenmesi, planlamalara katılım sağlamaları; dördüncü ve beşinci seviyede ise çocuklar ve yetişkinlerin planlama süreçlerinde işbirlikleri ve çocukların gerçek katılımları değerlendirilmektedir. Turizm, çocukların etkisinin en yüksek olduğu alanlardan biridir ve karar vericiler olarak çocukların ilgilerini daha derinlemesine araştırmak için ilginç bir uygulama alanını ifade etmektedir. Çocukların karar verme sürecindeki etkisinin daha yüksek olduğu alanlarda, çocukların başrolleri temelde ebeveynlerin onları kararlarına dâhil etme istekliliğine bağlıdır (Curtale, 2018). Aileler çocuklarını karar verme süreçlerine dâhil ederek onların fikirlerini ve gittiği bölgede yaşayabilecekleri tecrübeleri önemsediklerinde turizmde çocukların turist olarak temsiliyetleri de daha güçlü bir şekilde ortaya çıkacaktır. Ek olarak, çocukların aile kararlarındaki rollerinin, yaşlarının artmasıyla birlikte değiştiğine inanılmaktadır (Li, Wang, Xu, & Mao, 2017). Darley ve Lim (1986) çocuğun yaşının algılanan çocuk etkisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gerçeğini ortaya koymuştur (Darley & Lim, 1986). Carr (2011) yaptığı çalışmasında çeşitli cazibe merkezlerinin ziyaretini genellikle çocukların belirlediğini ve daha güçlü bir benlik duygusuna sahip ergenlerin ailede daha küçük çocuklara göre daha fazla etki yaratabileceğini ifade etmektedir (Carr, 2011). Bu bağlamda, yaş faktörü turistik harekete etki konusunda önemli bir belirleyicidir.

Çocukların turist olarak motivasyonları ve tercihleri turizm hareketlerine katılımları konusunda önem kazanmaktadır (Li, Wang, Xu ve Mao, 2017; Li, Xu ve Chen, 2020) Tablo 1’de çocukların turizm motivasyonları ve tercihlerine değinilmiştir. Bu bağlamda, çocukluk dönemleri üç temel döneme ayrılmıştır. Dönemsel olarak motivasyon ve tercihlerin değişmesi bağlamında, “2-5 Yaş Arası”, “6-11 Yaş Arası” ve “12-17 yaş arası olmak üzere incelenmiştir.

Tablo 1. Çocukların Turizm Motivasyonları ve Tercihleri

	Motivasyon	Tercihler
Okul Öncesi Çocuklar (2-5 Yaş Arası)	-	Kısa Geziler
İlkokul Çocukları (6-11 Yaş Arası)	Benzer yaştaki çocuklarla eğlenmek için oynamak, dinlenmek/kaçmak	Plajlar, Yüzme havuzları, Macera parkları, Eğlence, Tanıdık şeyler/çevre, Farklı kültür, Alışveriş, Güzel hava, yemek ve insanlar.
Yetişkinler (12-17 Yaş Arası)	Rahatlamak sorumluluklardan uzaklaşmak bağımsız olmak arkadaşlarla oynamak için yeni şeyler keşfetmek	Su temelli aktiviteler, Plajlar, Yetişkinlere yönelik aktiviteler, Partiler, Gece kulüpleri (alkolsüz), Alışveriş

Tablo 1’de okul öncesi çocukların fikir beyan etmeleri için ifade şansları ve seyahate yönelik algıları bulunmaması nedeniyle motivasyonları da bulunmamaktadır. İlk süreçlerde aileleri ile birlikte kısa geziler yapmaktadırlar. İlkokul dönemlerine gelindiğinde ise, süreçler farklılaşmaya başlamaktadır. Küçük çocuklar, sınırlı bilişsel kapasitelerine ve dil becerilerine bakılmaksızın, aile tatil deneyimlerini sadece varlıklarıyla etkileyebilmektedirler (Li, Wang, Xu, & Mao, 2017). İlkokul dönemlerinde çocuklar yaşlıları ile zaman geçirmekten keyif almakta ve yaşlıları ile güzel zaman geçirebilecekleri ortak alanları tercih etmektedirler. Çocuklar ergenlik çağına girdiklerinde ise, ebeveynlerine göre farklı olabilecek kendi güdüleri ve beklentileri ile kendi tatil tanımlarını oluşturmaktadırlar (Decrop, 2005: 32). Bununla birlikte, aktiviteleri de farklılaşarak yetişkinlere hitap eden etkinliklere katılım sağlamaya başlamaktadırlar.

“Çocuk dostu turizm” kavramı da turizm ve çocuk bağlamında ele alınan konulardan biridir. Çocuk dostu kavramı bağlamında “çocuk dostu şehirler, çocuk dostu çevre, çocuk dostu oteller vb. (Wilks, 2010; Pawlikowska-Piechotka, 2011; Tuna, Özyurt, & Kurt, 2019)” çok çeşitli kavramlar geliştirilmiştir. Çocuk dostu şehirler başlığı altında, çocukların yaşadığı bir şehir, kasaba veya topluluk ifade edilmekte ve aşağıda yer alan hususlar değerlendirilmektedir (What is a child-friendly city?, tarih yok):

- Çocuklar sömürü, şiddet ve istismardan korunmaktadırlar.
- Çocuklar hayata iyi bir başlangıç yapmakta, sağlıklı ve bakımlı büyümektedirler.
- Çocuklar kaliteli sosyal hizmetlere erişebilmektedirler.
- Çocuklar kaliteli, kapsayıcı ve katılımcı bir eğitim ve beceri geliştirme deneyimi yaşamaktadırlar.
- Çocuklar fikirlerini ifade etmekte ve onları etkileyen kararları etkilemektedirler.
- Çocuklar aile, kültür, şehir/toplum ve sosyal hayata katılmaktadırlar.
- Çocuklar yeşil alanlara erişimi olan güvenli ve temiz bir ortamda yaşamaktadırlar.
- Çocuklar arkadaşları ile buluşmakta ve oyun oynayıp eğlenecekleri yerlere sahip olmaktadır.
- Etnik kökenleri, dinleri, gelirleri, cinsiyetleri veya yetenekleri ne olursa olsun çocukların yaşamda adil bir şansı bulunmaktadır.

Çocuk dostu şehirler, çocukların eşitlik, adalet, fırsat eşitliği ve sağlıklı yaşam ve çevre gibi çok çeşitli olanaklara ulaşmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte, çocuk dostu turizm kavramı ele alındığında ise turizme dair tüm eylemlerin çocukların sağlık, güvenlik ve gelişimlerine dair katkıların düzenlenmesi suretiyle çocuklar lehine uygulanan pozitif ayrımcılık olarak ifade edilebilmektedir (Ahipaşaoglu, 2018: 15). Çocuk dostu turizm temelinde çocuk dostu oteller de değerlendirilmekte ve çocuk dostu oteller bağlamında gerekli olan şartlar, çocuklu ailelerin önem verdikleri unsurlar ve çocuklu ailelerin yaşadıkları sorunlar öncelikli olarak ele alınmaktadır. Tabak ve Tamer (2022) yaptıkları çalışmada inceledikleri otel işletmelerinin çocuk parkı, çocuk havuzu, mini kulüp, bakım hizmeti gibi bir veya birkaç özelliğe sahip olması ile “çocuk dostu otel” olarak ifade edilebildiğini belirtmektedir (Tabak & Tamer, 2022). Emir ve Pekyaman (2010) yaptıkları çalışmada otel seçiminde çocuklu ailelerin önem verdikleri noktaları; güvenlik, odalarda çocuk yatağı ve onlara uygun dolapların bulunması, restoranda çocuk menülerinin olması, aile odalarının varlığı, hijyen, çocuk havuzu ve merdivenlerde korkuluk olması olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte, bebekli ve küçük yaşta çocukları olan turistler uyku, beslenme ve güvenlik sorunları yaşamaktadır. Daha büyük yaşta çocuğu olan turistler ise havuz, su kaydıracağı, oyun alanı & çocuk kulübü ve su sporları konusunda sorunlar yaşamaktadırlar (Miral-Çavdırılı & Adan-Gök, 2022: 66). Bu nedenle, çocuk dostu otel kavramı çocuğun menfaatini gözetken, çocuklu aileler için de alan yaratan ve onların süreçlerini kolaylaştıran niteliklere sahip olmalıdır.

Literatürde turizm ve çocuk başlığı altında daha önceden bibliyometrik araştırma, literatür taraması temelinde çalışmalar bulunmaktadır. Çilesiz ve Durmuş-Aydın (2022) yaptıkları turizm ve çocuk başlıklı bibliyometrik çalışmada YÖK akademik sisteminde yer alan makaleleri taramıştır. Yaptıkları elemeler sonucunda 27 makale belirleyerek, ilgili makaleleri çeşitli kategorilerde incelemeye tabi tutmuştur. Çalışmalarının sonucunda, ailelerin tüketime yönelik kararlarında

çocukların etkilerinin en yoğun olarak ele alındığı görülmüştür. Sonrasında ise sırasıyla turizm işletmelerinde çocuklara yönelik faaliyetler, çocuklu ailelerin ve çocuğun temelinde yaşanan sorunlar ve tespitlerinin değerlendirilmesi, çocukların turizm ve seyahat kavramlarına yönelik algıları ve turizm paydaşlarının çocuğa yönelik algılarının incelendiği görülmüştür (Çilesiz & Durmuş-Aydın, 2022). Feng ve Li (2016), çocuk ve turizm bağlamında Çince ve İngilizce 48 makale belirleyerek bu çalışma literatür taraması yapmıştır. Çalışmalarının sonucunda, çocukların seyahat davranışlarını incelemedeki zorluklara rağmen, son yıllarda çocuk turizmüne artan bir ilgi olduğu belirtilmiştir. Turist olarak çocuklarla ilgili araştırmaların, aile seyahati kararı verme süreci ile büyük ölçüde ilişkilendirildiği görülmüştür. Araştırmacılar, çocukların aile seyahatine karar vermede giderek daha önemli bir rol oynadığını ve rollerinin pasif alıcıdan aktif katılımcıya kademeli olarak değiştiğini savunmaktadırlar. İkinci olarak ise, çocukların duysal, sosyal ve bilişsel temelde olmak üzere seyahat deneyimlerine odaklanılmıştır. Üçüncü olarak ise, seyahatin faydaları ele alınmış ve sosyal gelişim, bilişsel gelişim, mutluluk ve rehabilitasyonun çocukların seyahatten elde edebileceği başlıca faydalar olduğu gösterilmiştir. Bununla birlikte, yetişkinlerden toplanan veriler ile çocukların sesinin kısıldığı ve mevcut çalışmaların çoğunluğunun dayandığı turist olarak çocuklarla ilgili temel soruların birçoğuna cevap verilemediği belirtilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın amacına uygun olarak, konunun daha iyi anlaşılması ve verilerin incelenerek genel bir değerlendirme yapabilmek için bibliyometrik analiz yöntemi belirlenmiştir. Bibliyometrik kavramına dair ilk değerlendirmeler, 1920'li yılların başında görülmektedir. İlk olarak ele alınan istatistiksel bibliyografya terimi, E. Wyndham Hulme tarafından 1921 yılında Sanders Reader olarak Cambridge Üniversitesi'nde Bibliyografya alanında verdiği dersler temelinde oluşmuş ve kitap olarak yayınlanmıştır (Hulme, 1923: 5). Sonrasında Raisig (1962) tarafından ele alınan istatistiksel bibliyografya, kitaplara ve süreli yayınlara ilişkin istatistiklerin derlenmesi ve yorumlanması; neredeyse sınırsız sayıda ölçüm için çeşitli durumlarda kullanılabilmesini ifade etmiştir. Kavram, gelişim süreci içerisinde tarihsel hareketleri göstermek, kitap ve dergilerin ulusal veya evrensel araştırma kullanımını belirlemek ve birçok yerel durumda genel durumu tespit etmek gibi çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır (Raisig,1962: 450). 1969 yılına gelindiğinde ise Alan Pritchard "İstatistiksel Bibliyografya mı Bibliyometrik mi?" makalesinde istatistiksel bibliyografyanın daha iyi bir terimle değiştirilmesi gerekliliğini belirtmiş ve bibliyometrik kavramını ön plana çıkarmıştır (Pritchard, 1969: 349).

Bu çalışma, bibliyometrik bir analiz kullanarak turizm ve çocuk literatürünü gözden geçirmeyi amaçlamaktadır. Bibliyometrik yöntemler, araştırmacıların bulgularını, görüşlerini alıntı, işbirliği ve yazı yoluyla ifade eden, alanda çalışan diğer bilim insanları tarafından üretilen, toplu bibliyografik verilere dayandırmalarına olanak tanıyan ve verilerin değerlendirilmesi sonucunda, alanın yapısı, sosyal ağlar ve güncel ilgi alanları hakkında içgörüler ortaya koyabilen bir metottur (Zupic & Cater, 2015: 2). Bibliyometrik analiz için tarama, Web of Science veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiş ve ilgili araştırmaların belirlenmesi aşamasında Web of Science veritabanına giriş yapılarak arama bölümünde bulunan "başlık" sekmesine "tourism and children" yazılmıştır. 1975-2022 yılları arasında yayınlanmış olan 125 adet çalışmaya rastlanılmıştır ve bu çalışmaların makale, kitap veya kitap bölümü, bildiriler, incelemeler ve düzeltmeler temelinde çok çeşitli türde oldukları görülmüştür. İlgili verilerin analizinin yapılması için elde edilen bilgiler dışarı aktarılarak VOSViewer programına yüklenmiştir. VOSviewer, bibliyometrik ağları oluşturmak ve görselleştirmek için kullanılan bir yazılım aracıdır. Bu ağlar, dergileri, araştırmacıları veya bireysel yayınları içerebilir ve alıntı, bibliyografik eşleştirme, ortak alıntı veya ortak yazarlık ilişkilerine dayalı olarak inşa edilebilir. Ayrıca, VOSviewer bir bilimsel literatürden çıkarılan önemli terimlerin birlikte oluşum ağlarını ortaya koymak ve görselleştirmek için kullanılacak metin madenciliği işlevi de sunmaktadır (VOSviewer, tarih yok). İlgili çalışmalara yönelik analizlerin yapılması VOSViewer programı ile sağlanarak çeşitli haritalamalar ve tablolar oluşturulmuştur. Çalışmalar turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklar başlıkları altında değerlendirmeye alınmıştır. İlgili parametrelerin ele

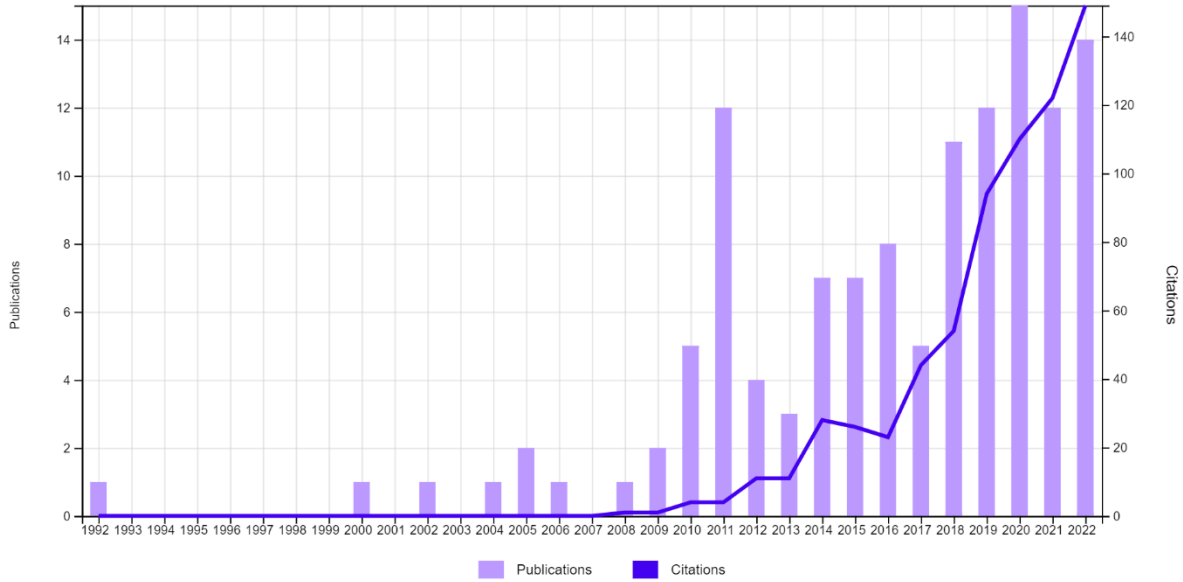
alınmasının nedeni, daha önceki çalışmaların da benzer parametreler temelinde değerlendirilmiş olmasıdır (Ninerola, Sanchez-Rebull, & Hernandez-Lara, 2019; Mavric, Öğretmenoğlu, & Akova, 2021).

Bibliyometrik analizlerden elde edilen analizler, ilgili konularda araştırma yapmak isteyenlerin konuyu daha iyi anlamalarına, alana katkı için gerekli konuları belirlemelerine, alanda yayın yapan dergileri tespitlerine ve yeni araştırmaları için referans temelli kullanmalarına yardımcı olacaktır (Mavric, Öğretmenoğlu, & Akova, 2021). Turizm ve çocuk alanına yönelik çalışmalar çocukların turizmde önemine rağmen yeterli düzeyde ele alınmamaktadır. Bu bağlamda, WoS veri tabanında ele alınan çalışmalara yönelik güncel değerlendirmeler bu alanda yayın yapmak isteyen araştırmacılar için yol gösterici olacaktır.

Bulgular

Turizm ve çocuk alanında yapılmış olan çalışmalar çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar; turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklardır.

Şekil 3. Turizm ve Çocuk Alanında Yapılmış Olan Yayınlar ve Atıf Sayıları

Şekil 3’de, turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları görülmektedir. Web of Science veri tabanında “turizm ve çocuk” başlığı altında 1975-2022 yılları arasında yapılan yayınlar taranmış; fakat bu alanda yapılmış olan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmıştır. 1992 yılı sonrasında 2000 yılına kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 2000 yılında yapılan çalışma sonrası 2001 ve 2003 yıllarında da çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. 2002, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında bu alana dair hareketlilikler yaşansa da 2007 yılında bu alana dair çalışmaya yeniden rastlanılmamıştır. 2008 yılı sonrasında ise değişken bir tablo görülmektedir. 2009 ve 2011 yılları arasında artan bir grafiğe sahipken 2012 ve 2013 yıllarında düşüşe geçmiştir. 2014 yılına geldiğinde yeniden yükselmiş ve 2015 yılında da sabit kalmıştır. 2016’da yükselişe geçtikten sonra 2017’de yeniden düşmüştür. 2018-2020 yılları arasında ise artan bir grafiğe yeniden sahip olmuştur. 2021’de azalmasının ardından 2022’de tekrar artmıştır. yılında yapılmış olan yayınlarda önemli bir artış görülmüştür. 2020 yılındaki yayınları 2022 yılı yayınları takip etmektedir. 2011 ve 2021 yılında da bu alanlarda yer alan yayınlarda önemli artışlar görülmüştür. Bununla birlikte, yapılan atıflar da yayın sayılarına benzer bir şekilde değişkenlik göstermektedir. Alanda yapılmaya başlanan atıfların 2008 yılı itibariyle artmaya başladığı görülmektedir. 2008-2012 yılları arasında en yüksek atıf sayısı 2012 yılında olmuştur. 2013 yılında sabit kalan atıf sayısı 2014 itibariyle artışa geçmiştir. 2015 ve 2016’da ise azalan bir grafiğe sahipken 2017-2018 yılı itibariyle de artan bir grafiğe sahip olmuştur.

Şekil 4. Web of Science Kategorileri

Şekil 4’de, turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınların en az ve en çok hangi kategorilerde bulunduğu gösterilmektedir. Çalışmaların %40.80’lik (51) bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde iken en az %0.80’lik (1) bölümü Anthropology ve Area Studies kategorisindedir.

Tablo 2. En Çok Atıf Alan Yayınların Analizi

Yayının Adı ve Yayınlanma Tarihi	Yazar/Yazarlar	Dergi/Konferans Bildirisi/ Kitap	Araştırma Metodu	Atıf Sayısı
AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care (2010)	Richter, Linda M.; Norman, Amy	VULNERABLE CHILDREN AND YOUTH STUDIES (Dergi)	Kavramsa 1	74
Kids On Board: Methodological Challenges, Concerns And Clarifications When Including Young Children's Voices in Tourism Research (2015)	Khoo-Lattimore, Catheryn	CURRENT ISSUES IN TOURISM (Dergi)	Odak Grup Yöntemi	49
Ethical Tourism Research Involving Children (2016)	Canosa, Antonia; Graham, Anne	ANNALS OF TOURISM RESEARCH (Dergi)	Kavramsa 1	41
The Social Production Of Space in Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries (2013)	Buzinde, Christine N.; Manuel-Navarrete, David	ANNALS OF TOURISM RESEARCH (Dergi)	Resim Çizimi	40

Chinese Children's Family Tourism Experiences (2019)	Wu, Mao-Ying; Wall, Geoffrey; Zu, Yujie; Ying, Tianyu	TOURISM MANAGEMENT PERSPECTIVES (Dergi)	Resim Çizimi ve Hikaye Paylaşımı	36
Social Responsibility And Innovation On Trafficking And Child Sex Tourism: Morphing Of Practice Into Sustainable Tourism Policies? (2008)	Tepelus, Camelia	TOURISM AND HOSPITALITY RESEARCH (Dergi)	Kavramsal	32
Tourism Experiences Through The Eyes Of A Child (2016)	Rhoden, Steven; Hunter-Jones, Philippa; Miller, Amanda	ANNALS OF LEISURE RESEARCH (Dergi)	Görüşme ve Resim Çizimi	25
Cultural Tourism in Transnational Adoption: Staged Authenticity And Its Implications For Adopted Children (2012)	Quiroz, Pamela Anne	JOURNAL OF FAMILY ISSUES (Dergi)	Arşiv Taraması	22
Sad And Violent But I Enjoy It: Children's Engagement With Dark Tourism As An Educational Tool (2019)	Israfilova, Firangiz; Khoo-Lattimore, Catheryn	TOURISM AND HOSPITALITY RESEARCH (Dergi)	Görüşme	18
Children's Influence On Purchasing Tourism Products Via The Internet: Parental Power Versus Children's Power-The Social Power Perspective (2013)	Liang, Ying-Wen	JOURNAL OF TRAVEL & TOURISM MARKETING (Dergi)	Anket	18

Tablo2'de, turizm ve çocuk başlığı altında en çok atıf alan ilk 10 yayının analizi yapılmıştır. İlgili yayınlar aşağıda sırasıyla yer almaktadır;

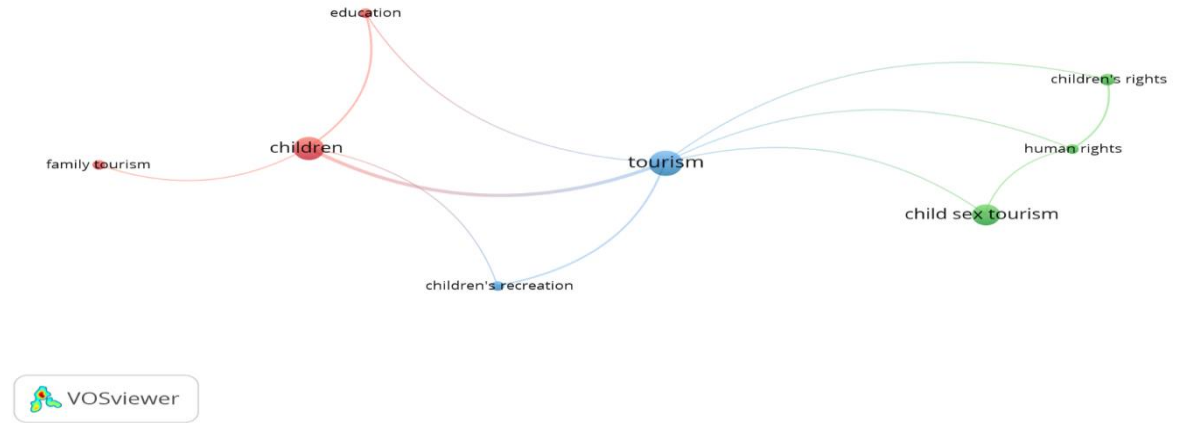
- Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan *"AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care"* adlı makale, 74 atıf alarak ilk sırada bulunmaktadır. Bakım krizi ve AIDS yetimi temelinde çeşitli kavramları tanımlayan makale, Sahra altı Afrika'daki özellikle savunmasız küçük çocukların, AIDS yetim turizminin mevcut büyümesinde tur operatörleri tarafından ticari kazanç için sömürülmesine karşı bir savunma geliştirmektedir. Zamanlarını ve yeteneklerini kendilerine göre şanslı olmayan çocuklara yardım etmek için gönüllü olarak kullanmak isteyen gençlere, çocukların gelişimi ve başkalarına bağlanmaları ile birlikte küçük

çocukların, özellikle aile bakımı dışındaki çocukların, savunmasızlıkları ve hakları hakkında doğru şekilde bilgilendirilmelerini önermektedirler (Richter & Norman, 2010: 217).

- Khoo-Lattimore (2015), Catheryn tarafından yapılan *"Kids On Board: Methodological Challenges, Concerns And Clarifications When Including Young Children's Voices in Tourism Research"* adlı makale ikinci sırada bulunmaktadır. İlgili makale, 5-6 yaş arasındaki küçük çocuklarla yapılan yakın tarihli bir araştırmaya dayanmakta ve çocuklarla araştırma yapmadan önce ele alınması gereken geliştirme aşaması, destekler, yönlendirmeler, konumsallık ve ön koşullar olmak üzere beş metodolojik konuyu tartışmaktadır. Bu bağlamda, çocukların da seslerini turizmde duyurabilmesinin yollarına önemli vurgular yapılmaktadır (Khoo-Lattimore, 2015: 845).
- Canosa ve Graham (2016) *"Ethical Tourism Research Involving Children"* adlı makaleleri üçüncü sırada bulunmaktadır. Makale, çocuklar temelinde yapılan çalışmalara değinerek çocukları da içerisine alan etik perspektifleri değerlendirmektedir (Canosa & Graham, 2016: 1-4).
- Buzinde ve Manuel-Navarrete (2013) Meksika Yucatan Yarımadası'nda bulunan iki turizm hizmeti kasabası Akumal Pueblo ve Chemuyil ile iki büyük turizm merkezi Akumal Playa ve Bahia Principe alanları temelinde ele aldığı *"The Social Production Of Space in Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries"* adlı makalesi dördüncü sırada bulunmaktadır. Makale, çocukların sosyo-mekansal çevrelerine ilişkin algılarını araştırmak için yorumlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu olguyu anlamak için çocukluk coğrafyası olarak belirtilen kavram bağlamında değerlendirmeler yapılmaktadır (Buzinde & Manuel-Navarrete, 2013: 482).
- Wu, Wall, Zu, & Ying (2019), *"Chinese Children's Family Tourism Experiences"* adlı makalesi beşinci sırada bulunmaktadır. Çin'in bir kıyı kenti olan Hangzhou'da bulunan üç okulda 8-11 yaş arası 134 çocuk ile çizim ve görüşme analizleri yapılarak çocukların aile turizmi hakkındaki görüşlerine odaklanmışlardır. Çocukların kapsamlı seyahat deneyimleri olduğu ve unutulmaz bir aile turizmi deneyiminin bilincinde olduğu gösterilmektedir. Çocukların görüşlerini yeterince temsil etmeyen ebeveynlerinden ziyade çocuklara söz hakkı verilmesi bakımından önemlidir (Wu, Wall, Zu, & Ying, 2019: 169-174).
- Tepelus (2007) tarafından yapılmış olan *"Social Responsibility and Innovation on Trafficking and Child Sex Tourism: Morphing of Practice Into Sustainable Tourism Policies?"* makalesi altıncı sırada bulunmaktadır. Makale, insan ticaretinin seyahat endüstrisi ve çocuk seks turizmi ile bağlantılarına yönelik önlemler ve bunlarla mücadele kapsamındaki mevcut iyi uygulamaları ele almaktadır. Bununla birlikte, çalışmada ampirik modellerin sürdürülebilir yenilik ve kamu politikalarına dönüştürülmesi çağrısında bulunarak, ilgili dönüşüm için gerekli etmenler değerlendirilmektedir (Tepelus, 2008: 98).
- Rhoden, Hunter-Jones ve Miller (2016) *"Tourism Experiences Through The Eyes Of A Child"* başlıklı makalesi yedinci sırada yer almaktadır. Makale, çocukların görüşlerini ailelerinden ziyade kendi ifadeleri ile belirttiği bir araştırma anlayışı sağlamaktadır. 9 ve 10 yaşlarındaki 39 çocuktan doğrudan veri toplanarak çocukların fiziksel olarak aktif olmayı, oyun oynama özgürlüğüne ve güvenliğine sahip olmayı ve bağımsız olarak yeni arkadaşlar edinmeyi sevdikleri ortaya koyulmaktadır (Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016: 424).
- Quiroz (2011) *"Cultural Tourism in Transnational Adoption: Staged Authenticity And Its Implications For Adopted Children"* başlıklı makalesi sekizinci sırada yer almaktadır. Makale, evlat edinen ebeveynlerin söylemsel uygulamaları ve beş uluslararası evlat edinme çalıştayındaki gözlemleri temelinde, yerli grup kimliği duygusunu koruyan çocukların kültürel sosyalleşmesinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kültür turizminin konu kapsamındaki konumu ve değerlendirmeleri ele alınmaktadır (Quiroz, 2012: 527).

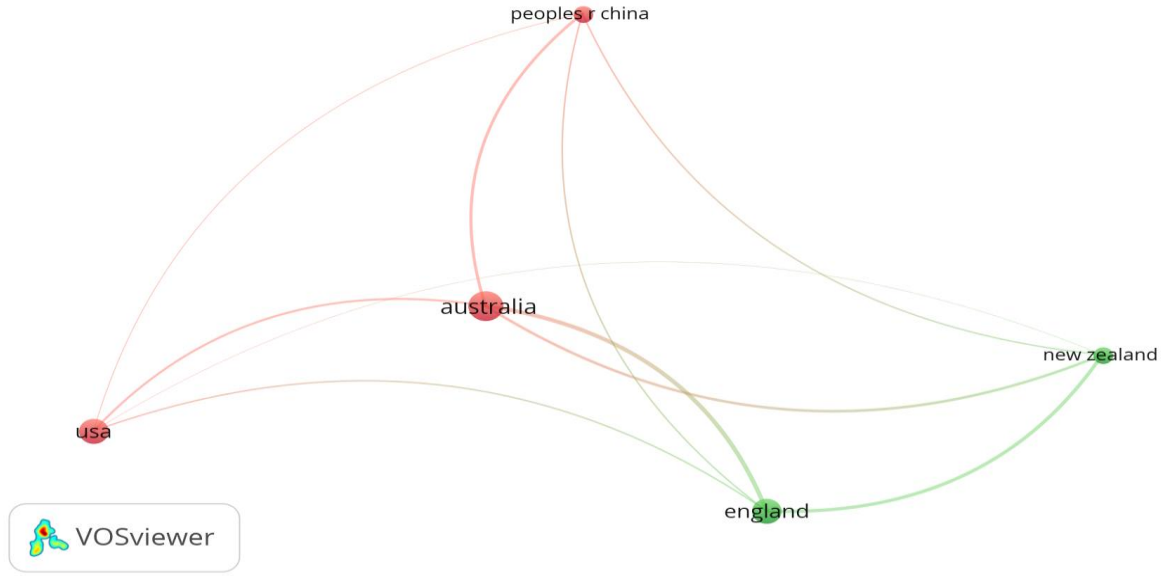
- Israfilova ve Khoo-Lattimore (2019) *“Sad and violent but I enjoy it: Children's engagement with dark tourism as an educational tool”* başlıklı makalesi dokuzuncu sırada yer almaktadır. Makale, iki farklı ortaokuldan 25 çocuğun karanlık bölgelerde zaman geçirdikten sonra deneyimlerine odaklanarak karanlık turizm sağlayıcılarının eğitimsel önemini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, çocukların ölüm ile ilişkili bir cazibe merkezini ziyaret etmelerinin bilgi boşluklarını doldurduğunu ve onları tarih okumaya motive ettiğini ve bölgedeki gözlemlerinin cesaretlendirdiği bir vatanseverlik karakteri oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019: 478).
- Liang (2013) *“Children's Influence On Purchasing Tourism Products Via The Internet: Parental Power Versus Children's Power-The Social Power Perspective”* başlıklı makalesi onuncu sırada yer almaktadır. Tayvan'daki üç özel ders okulundan 266 tane öğrenci-veli anketi toplanarak analiz edilen çalışmada, algılanan ebeveyn gücü ile çocukların etkisi arasındaki ilişkilerle ilgili literatüre katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte, pazarlama yapan kişilerin çocukları daha fazla dikkate alması ve turizm endüstrisinde yeni bir pazarlama kanalı olarak internetin potansiyelinden yararlanmak amacıyla turizm pazarlamacılarına çevrimiçi turizm ürünlerini geliştirmekle birlikte bu pazar segmentini dikkate almaları da tavsiye edilmektedir (Liang, 2013).

Şekil 5. En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Şekil 5’de çalışmalarda sıklıkla kullanılan anahtar kelimeler ele alınmıştır. Bir anahtar kelime en az 3 kez tekrarlanmış olmasına göre değerlendirmeye alınmıştır. Anahtar kelimeler içerisinde 18 kere kullanım ile “tourism” ilk sırada; 16 kere kullanım ile “children” ikinci sırada ve “13 kere kullanım ile “child sex tourism” üçüncü sırada yer almaktadır. “Turizm” bağlamında “Çocukların Rekreasyonu”; “Çocuk” bağlamında “Aile Turizmi ve Eğitim”; “Çocuk Seks İşçiliği” bağlamında ise “Çocuk Hakları ve İnsan Hakları” bir küme oluşturmaktadır.

Şekil 6. En Çok Katkıda Bulunan Ülkeler

Şekil 6'da ilgili literatüre katkı sağlayan ülkeler ele alınmaktadır. İlgili ülkeler, en az 6 adet çalışma çıkarmış olmalarına ve en az 3 atıf almalarına göre değerlendirmeye alınmıştır. Bu ülkelerin başında 23 çalışma ve 219 atıf ile Avusturalya gelmektedir. Avusturalya'yı 17 çalışma ve 155 atıf ile Amerika Birleşik Devletleri takip etmektedir. Avusturalya ve Amerika Birleşik Devletleri sonrasında ise, 16 çalışma ve 134 atıf ile İngiltere, 8 çalışma ve 51 atıf ile Çin, 8 Çalışma ve 32 atıf ile Yeni Zelanda gelmektedir.

Şekil 7. En Çok Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Şekil 7'de en çok katkı sağlayan kuruluşlar değerlendirilmiştir. İlgili kuruluşlar en az 4 adet çalışma çıkarmış olmalarına göre değerlendirilmeye alınmıştır. En çok katkı sağlayan kuruluşlarda ilk sırada Avusturalya'da bulunan bir devlet üniversitesi olan Southern Cross University bulunmaktadır. İkinci sırada, Avusturalya'da bulunan Griffith University yer almaktadır. Üçüncü sırada ise İngiltere'de bir devlet üniversitesi olan University of Winchester bulunmaktadır. Sıralama, toplam bağlantı gücü¹ değerlerine göre yapılmıştır.

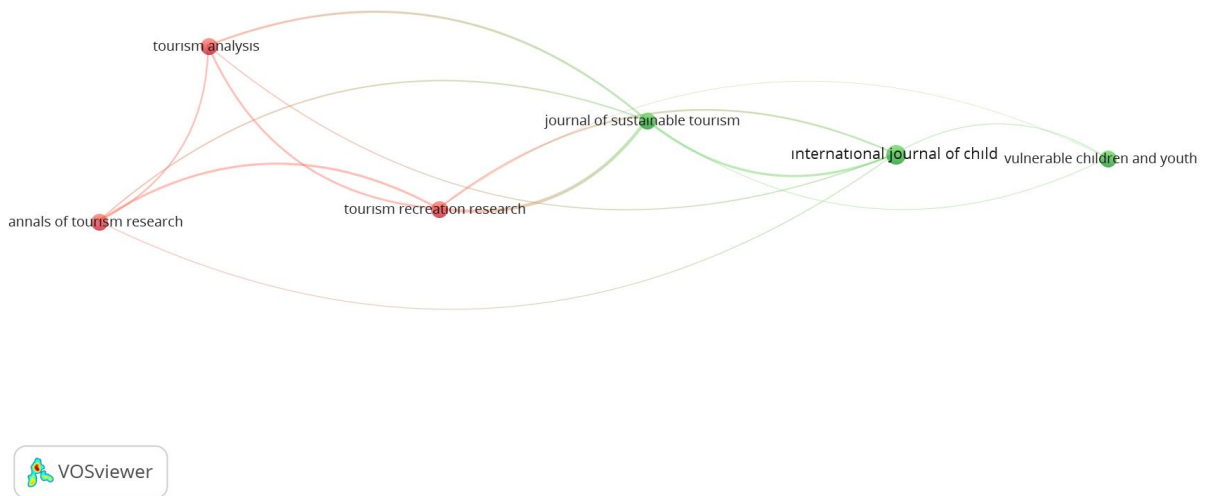
Şekil 8. En Üretken Yazarlar

¹ **Toplam Bağlantı Gücü:** Belirli bir araştırmacının diğer araştırmacılarla ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücünü gösterir. (Eck & Waltman, VOSviewer Manual, 2017: 5).

Şekil 8’de en üretken yazarlar değerlendirilmiştir. İlgili yazarlar alanda en az 5 adet çalışma çıkarmış ve en az 5 adet atıf almış olmalarına göre değerlendirmeye alınmıştır. Alanda en üretken yazar, 7 çalışma ve 61 atıf ile Southern Cross University’den Antonia Canosa’dır. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 582; h-index’i 14 ve i10-index’i ise 16’dır. En çok atıf alan çalışması 2016 yılında Graham ile yayınladıkları *“Ethical tourism research involving children”* isimli eseridir. İkinci üretken yazar ise, 5 çalışma ve 58 atıf ile Southern Cross University’den Profesör Anne Graham olmuştur. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 5429; h-index’i 40 ve i10-index’i ise 76’dır. En çok atıf alan çalışması 2013 yılında Powell, Anderson, Fitzgerald ve Taylor ile birlikte yayınladığı *“Ethical research involving children”* isimli eseridir. Üçüncü üretken yazar, 6 çalışma ve 19 atıf ile The University of Winchester’dan Hugues Seraphin’dır. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 2953; h-index’i 26 ve i10-index’i ise 69’dur. En çok atıf alan çalışması 2018 yılında Sheeran ve Pilato ile yayınladıkları *“Over-tourism and the fall of Venice as a destination”* isimli eseridir. Sıralama, toplam bağlantı gücü değerlerine göre yapılmıştır.

Şekil 9. Yayınların En Çok Bulunduğu Kaynaklar

Şekil 9’da çalışmaların en çok bulunduğu kaynaklar değerlendirilmiştir. İlgili kaynaklarda en az 3 adet alanla ilgili çalışma olmasına ve en az 3 atıf yapılmasına dikkat edilerek değerlendirmeye alınmıştır. İlk sırada Tourism Recreation Research 3 çalışma ve 30 atıfı yer almaktadır. İlgili çalışmayı 3 çalışma ve 6 atıfı Journal of Sustainable Tourism; 3 çalışma 19 atıfı Tourism Analysis; 4 çalışma ve

17 atıfla International Journal of Childrens Rights; 3 çalışma ve 87 atıfla Annals of Tourism Research ve 3 çalışma ve 88 atıfla Vulnerable Children and Youth Studies takip etmektedir. Sıralama, toplam bağlantı gücü değerlerine göre yapılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çocuklar turizm faaliyetlerinden yoğun bir şekilde faydalanan ve etkilenen önemli gruplardan biridir. Turizmde önemli bir etmen olmasına rağmen, literatürde sıklıkla değerlendirilen bir durum olarak karşımıza çıkmamaktadır. Yapılan araştırmada, turizm ve çocuk başlıklı çalışmaların bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 1975-2022 yılları arasında yapılan turizm ve çocuk başlıklı WoS veri tabanında indekslenen araştırmaların en güncel halini sunması ve çocuk turizm ilişkisini hem arz yönüyle hem de talep yönüyle ele alması nedeniyle literatüre katkı sağlamaktadır. İlk olarak turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları incelendiğinde değişken bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bu alanda yapılmış olan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmış ve 2000 yılına kadar ilgili çalışmalarda durgunluk yaşanmıştır. 2000’li yıllarda değişken bir grafik çizen çalışmalarda 2020 yılı sonrasında artışlar gözlemlenmektedir. Alanda yapılan atıfların da 2018 yılı itibarıyla de ciddi bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Web of Science kategorileri bağlamında, çalışmaların %40.80’lik bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde görülmektedir.

Turizm ve çocuk başlığı altında en çok atıf alan yayınların analizi yapıldığında en yüksek atıf alan çalışma, Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan *“AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care”* dir. Çalışma 74 atıf alarak, bakım krizi ve AIDS yetimi temelinde çeşitli kavramları tanımlamış ve bu makale, Sahra altı Afrika’daki özellikle savunmasız küçük çocukların, AIDS yetim turizminin mevcut büyümesinde tur operatörleri tarafından ticari kazanç için sömürülmesine karşı bir savunma geliştirmiştir (Richter & Norman, 2010: 217). Bu bağlamda, gönüllülük süreçleri ile ilgili de çeşitli öneriler getirmişlerdir. Turizm ve çocuk başlığı altında en çok kullanılan anahtar kelimeler, “tourism” “children” ve “child sex tourism” olarak görülmektedir. “Turizm” bağlamında “Çocukların Rekreasyonu”; “Çocuk” bağlamında “Aile Turizmi ve Eğitim”; “Çocuk Seks İşçiliği” bağlamında ise “Çocuk Hakları ve İnsan Hakları” bir küme oluşturabilmektedir. En çok katkıda bulunan ülkeler, 23 çalışma ve 219 atıf ile Avusturalya; 17 çalışma ve 155 atıf ile Amerika Birleşik Devletleri; 16 çalışma ve 134 atıf ile İngiltere, 8 çalışma ve 51 atıf ile Çin, 8 Çalışma ve 32 atıf ile Yeni Zelanda’dır. En çok katkı sağlayan kuruluşlar değerlendirildiğinde, Avusturalya’da bulunan bir devlet üniversitesi olan Southern Cross University bulunmaktadır. İkinci sırada, Avusturalya’da bulunan Griffith University yer almaktadır. Üçüncü sırada ise İngiltere’de bir devlet üniversitesi olan University of Winchester bulunmaktadır. Alanda en üretken üç yazar, Antonia Canosa, Anne Graham ve Hugues Seraphin’dır. Yayınlar konusunda en verimli kaynak ise Tourism Recreation Research’dır. En çok atıf alan çalışmalar temelinde kullanılan araştırma yöntemleri ele alındığında ağırlıklı olarak resim çizme yöntemi ve kavramsal derleme ile çalışmaların değerlendirildiği görülmektedir. Resim yöntemi ile yapılan çalışmalarda çocukların zihinlerinde yer alan bilgileri daha rahat paylaşabilmelerine olanak tanınmaktadır (Buzinde & Manuel-Navarrete, 2013; Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016; Wu, Wall, Zu, & Ying, 2019). İlgili hususların belirlenmesinde çocukların yaş aralıkları ve bilgiyi paylaşım şekilleri de önem taşımaktadır. Resim yöntemi sonrasında kullanılan bir diğer araştırma metodu olarak kavramsal değerlendirmeler görülmüştür (Tepelus, 2008; Richter & Norman, 2010; Canosa & Graham, 2016). Turizm ve çocuk bağlamında tanımlanma ihtiyacı duyulan kavramlar detaylandırılarak ilgili literatürde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, görüşme (Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016; Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019), arşiv tarama (Quiroz, 2012) ve anket (Liang, 2013) yöntemleri de çalışmalarda kullanılmıştır.

Turizmin hem arz hem de talep tarafında görebildiğimiz çocuklara dair çalışmaların arttırılması ve çocuk perspektiflerinin ebeveynlerden bağımsız olarak değerlendirilmesi önemlidir. Feng ve Li (2016), tarafından yapılmış olan çalışmada “çocukların sesinin kısılması” kavramı kullanılmıştır. Aile turizmi temelinde yapılan çalışmalar, ebeveynlerin perspektiflerini ön plana çıkarmakta, çocuğu ise sadece ona uygun planlar yapılan bireyler olarak göstermektedir. Çocuklar turizm faaliyetlerin oldukça fazla etkilenen, zihninde yaptığı faaliyetleri şekillendiren ve seyahate dair algılar oluşturan bir konumda yer almaktadır. Bu nedenle, çocukların seyahatlerden nasıl etkilendikleri ve seyahate dair algılarının nasıl geliştirileceği önem taşımaktadır. Bununla birlikte, çocuklara dair yapılan çalışmalarda

resim teknikleri ile çocuklara dair alguların analiz edildiği görülmektedir. Bu teknikler bağlamında çocuklar kendilerini ifade ederek kendi perspektiflerinden seyahatlerini tanımlamaktadırlar. Arz perspektifinde ise çocukların işçilikleri ve onlara dair sömürüler söz konusudur. Yapılacak her türlü turizm faaliyetinde çocukların menfaatlerinin ön planda tutulması önemlidir. Çocukların sömürü unsuru haline geldiği turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik anlamında da hem bölgeye hem insanlara sağlayacağı katkı tartışmaya açık bir hale gelecektir. Bu nedenle, gelecek çalışmaların çocukların perspektiflerini ön plana çıkararak, onların turizmden sağlayacakları faydayı en üst düzeye çıkarabilmesi önemlidir. Gelecek araştırmalarda çocukların seslerini duyurmalarını sağlayacakları araştırma yöntemleri (resim vb.) ile yapılan çalışmaların artması önemlidir. Çocukların turist olarak hem ailelerini etkileyen hem de gittiği destinasyondan etkilenen bir konumda olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, çocuk dostu kavramına dair uygulamaların ele alınıp hem ailelerin hem de çocukların gittikleri tatillerden en üst düzeyde verim alabilmeleri için konsept bağlamında eksiklerin ve çözüm önerilerinin ortaya koyulması gereklidir. Bununla birlikte, turizm ve çocuk bağlamında kavramsal tartışmaların ele alınması ve özellikle çocuk işçiliği ve çocuk sömürüleri konusunda somut öneriler getirilebilmesi de önem taşımaktadır. Çocukların çeşitli sebeplerle çalışmaya veya cinsel sömürüye mahkûm edilmesi turizm ve çocuk bağlamında çözülmesi en önemli sorunlardan biridir.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, yalnızca WoS veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Farklı veri tabanları üzerinden farklı analizler ile çalışma geliştirilebilir.

Kaynakça

- Ahipaşaoglu, S. (2018). Neden Çocuk Dostu Turizm? *I. Uluslararası Çocuk Dostu Turizm Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı* (s. 15-18). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi. <http://cdt.cumhuriyet.edu.tr/wp-content/uploads/2018/05/Çocuk-Dostu-Turizm-Kongresi-Bildiri-Özet-Kitabı.pdf> adresinden alındı
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Bah, Y. M. (2021). Causes of child sex tourism. *Global Journal of Sociology: Current Issues*, 11(1), 11-19.
- Blichfeldt, B. S., Pedersen, B. M., Johansen, A., & Hansen, L. (2011). Tweens on Holidays. In-Situ Decision-making from Children's Perspective. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11(2), 135-149. doi:10.1080/15022250.2011.58
- Blichfeldt, B., Pedersen, B., Johansen, A., & Hansen, L. (2010). Tween tourists: Children and decision-making. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 2(1), 1-24.
- Buckingham, L. (2015). *Child sex tourism*. Abingdon: Routledge.
- Buzinde, C. N., & Manuel-Navarrete, D. (2013). The Social Production Of Space In Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries. *Annals of Tourism Research*, 43, 482-505. doi:10.1016/j.annals.2013.06.003
- Canosa, A., & Graham, A. (2016). Ethical tourism research involving children. *Annals of Tourism Research*, 61(219-221), 1-5. doi:10.1016/j.annals.2016.07.006
- Carr, N. (2011). *Children's and families holiday experience*. London; New York: Routledge.
- Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A Tri-Method Approach to a Review of Adventure Tourism Literature: Bibliometric Analysis, Content Analysis, and a Quantitative Systematic Literature Review. *JOURNAL OF HOSPITALITY & TOURISM RESEARCH*, 42(6), 997-1020.
- Cullingford, C. (1995). Children's Attitudes to Holidays Overseas. *Tourism Management*, 16(2), 121-127.
- Curtale, R. (2018). Analyzing children's impact on parents' tourist choices. *Young Consumers*, 19(1). doi:10.1108/YC-07-2017-00715
- Çilesiz, E., & Durmuş-Aydın, N. (2022). Çocuk ve Turizm: Türk Alan Yazımında Yer Alan Çalışmaların Bibliyometrik Olarak İncelenmesi. *4rd International Family, Youth and Child Friendly Tourism Management Congress* (s. 68-79). İstanbul: Beykoz University.
- Darley, W. K., & Lim, J.-S. (1986). Family decision making in leisure-time activities: An exploratory investigation of the impact of locus of control, child age influence factor and parental type on perceived child influence. *Advances in Consumer Research*, 13(1), 370-374.

- Decrop, A. (2005). Group Processes in Vacation Decision-Making. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 18(3), 23-36. doi:10.1300/J073v18n03_03
- Della Corte, V., Del Gaudio, G., Sepe, F., & Sciarelli, F. (2019). Sustainable Tourism in the Open Innovation Realm: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 11(21).
- Eck, N. J., & Waltman, L. (2017). *VOSviewer Manual*.
- Emir, O., & Pekyaman, A. (2010). Çocuklu Ailelerin Otel İşletmesi Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Afyonkarahisar’da Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(2), 159 - 181.
- Feng, X., & Li, M. (2016). Children tourism: a literature review. *Tourism Tribune*, 31(9), 61-71.
- George, B. P., & Panko, T. R. (2011). Child sex tourism: Facilitating conditions, legal remedies, and other interventions. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6(2), 134-143. doi:10.1080/17450128.2010.521599
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism Management*, 32(1), 16-27. doi:10.1016/j.tourman.2010.07.001
- Hall, J. A. (2011). Sex Offenders and Child Sex Tourism: The Case for Passport Revocation. *Virginia Journal of Social Policy & the Law*, 18(2), 153-202.
- Horelli, L. (1998). Creating child friendly environments: Case studies on children’s participation in three European countries. *Childhood*, 5(2), 225-239. doi:225-239
- Hulme, E. W. (1923). *Statistical Bibliography in Relation to the Growth of Modern Civilization: Two Lectures delivered in the University of Cambridge in May 1922*. London: Nature.
- Israfilova, F., & Khoo-Lattimore, C. (2019). Sad and violent but I enjoy it: Children’s engagement with dark tourism as an educational tool. *Tourism and Hospitality Research*, 19(1), 478-487. doi:10.1177/1467358418782736
- Jiménez, G. C., Serrano-Barquín, R. d., Villarreal, L. Z., & Martínez, E. E. (2022). Child Labor and Child Work in the Touristic Sector of Cozumel and Valle de Bravo, Mexico. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(3), 599-622.
- Johnson, A.-G., & Samakovlis, I. (2019). A bibliometric analysis of knowledge development in smart tourism research. *Journal Of Hospitality And Tourism Technology*, 10(4), 600-623.
- Khoo-Lattimore, C. (2015). Kids on board: methodological challenges, concerns and clarifications when including young children's voices in tourism research. *Current Issues In Tourism*, 18(9), 845-858. doi:10.1080/13683500.2015.1049129
- Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of Tourism Research*, 61, 180-198. doi:10.1016/j.annals.2016.10.006
- Kotíková, H., & Schwartzhoffová, E. (2016). Children’s Camps as a Tourism Product –A Case Study. *Czech Journal of Tourism*, 5(2), 189-202. doi:10.1515/cjot-2016-0011.
- Kumar, S., Sureka, R., & Vashishtha, A. (2020). The Journal of Heritage Tourism: a bibliometric overview since its inception. *Journal Of Heritage Tourism*, 15(4), 365-380. doi:10.1080/1743873X.2020.1754423
- Li, M., Wang, D., Xu, W., & Mao, Z. (2017). Motivation for family vacations with young children: anecdotes from the Internet. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 1-11. doi:10.1080/10548408.2016.1276007
- Li, M., Xu, W., & Chen, Y. (2020). Young children's vacation experience: Through the eyes of parents. *Tourism Management Perspectives*, 33, 1-9. doi:10.1016/j.tmp.2019.100586
- Liang, Y.-W. (2013). Children's Influence on Purchasing Tourism Products via the Internet: Parental Power Versus children's Power –the Social Power Perspective. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(7), 639-661. doi:10.1080/10548408.2013.827543
- Magablih, K., & Naamneh, M. (2010). Child Labor In The Tourism Industry In Jordan. *Tourism Analysis*, 15(1), 89-97. doi:10.3727/108354210X12724734223711
- Mavric, B., Ögretmenoğlu, M., & Akova, O. (2021). Bibliometric Analysis Of Slow Tourism. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 157. doi:10.30519/ahtr.794656
- Miral-Çavdırılı, C., & Adan-Gök, Ö. (2022). An Evaluation Of E-Complaints Of Child-Friendly Hotels. *Beykoz Akademi Dergisi*, 55-68. doi:10.14514/BYK.m.26515393.2022
- Ninerola, A., Sanchez-Rebull, M.-V., & Hernandez-Lara, A.-B. (2019). Tourism Research on Sustainability: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 11(5). doi:10.3390/su11051377
- Pawlikowska-Piechotka, A. (2011). Child-Friendly Urban Environment And Playgrounds In Warsaw. *Open House International*, 36(4), 98-110.

- Plüss, C. (1999). *Quick Money - Easy Money? A report on child labour in tourism*. Berne: Swiss Agency for Development and Cooperation.
- Pritchard, A. (Dec 1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Qiao, G., Ding, L., Zhang, L., & Yan, H. (2022). Accessible tourism: a bibliometric review (2008-2020). *TOURISM REVIEW*, 713-730. doi:10.1108/TR-12-2020-0619
- Quiroz, P. (2012). Cultural Tourism in Transnational Adoption: "Staged Authenticity" and Its Implications for Adopted Children. *Journal of Family Issues*, 33(4), 527-555. doi:10.1177/0192513X11418179
- Raisig, L. M. (July 1962). Statistical bibliography in the health sciences. *Bull. Med. Lib. Assoc.*, 50(3), 450-461.
- Rhoden, S., Hunter-Jones, P., & Miller, A. (2016). Tourism experiences through the eyes of a child. *Annals of Leisure Research*, 19(4), 424-443. doi:10.1080/11745398.2015.1134337
- Richter, L. M., & Norman, A. (2010). AIDS orphan tourism: A threat to young children in residential care. *Vulnerable Children and Youth Studies: An International Interdisciplinary Journal for Research, Policy and Care*, 5(3), 217-229. doi:10.1080/17450128.2010.487124
- Seyran, F. (2021). İşyeri Şiddeti Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 2868-2889. doi:10.26466/opus.885707
- Tabak, Y. K., & Tamer, E. T. (2022). Çocuk Dostu Otel İşletmelerinin Koronavirüs (COVID-19) Bilgilendirmeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Beykoz Akademi Dergisi*, 41-54. doi:10.14514/BYK.m.26515393.2022
- Tepelus, C. (2008). Social responsibility and innovation on trafficking and child sex tourism: Morphing of practice into sustainable tourism policies? *Tourism and Hospitality Research*, 8(2), 98 - 115.
- Tuna, M., Özyurt, B., & Kurt, A. (2019). Çocuk Dostu Oteller: Kavramsal Bir İnceleme (Children Friendly Hotels: A Conceptual Study). *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-76.
- Utkarsh, & Sigala, M. (2021). A bibliometric review of research on COVID-19 and tourism: Reflections for moving forward. *Tourism Management Perspectives*, 40. doi:10.1016/j.tmp.2021.100912
- Welcome to VOSviewer. (tarih yok). Aralık 29, 2022 tarihinde VOSViewer: <https://www.vosviewer.com/> adresinden alındı
- What is a child-friendly city? (tarih yok). Ocak 2, 2023 tarihinde UNICEF: <https://childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city/> adresinden alındı
- Wilks, J. (2010). Child-friendly cities: a place for active citizenship in geographical and environmental education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 19(1), 25-38. doi:10.1080/10382040903545484
- Winkler, A. (2006). Measures against child sex tourism. *SWS-Rundschau*, 46, 305-329.
- Wu, M.-Y., Wall, G., Zu, Y., & Ying, T. (2019). Chinese children's family tourism experiences. *Tourism Management Perspectives*, 29, 166-175. doi:10.1016/j.tmp.2018.11.003
- Yalçınkaya, B., İstanbullu-Dinçer, F., & Dinçer, M. Z. (2019). Turizmde Çocuk: Turist Olarak Çocuklar. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 6(36), 1015-1029.
- Zupic, I., & Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.